

גיליון תורני בעניני מצוות התלויות בארץ וכשרות המזון.

תגובות שדה

גר"ז 171 | כסלו - טבת תשפ"ד

♦ המכון למצוות התלויות בארץ ♦
בראשות הגאון רבי שניאור זלמן רוח שליט"א

מידע הלכתי ♦ גנוזות וכתבי יד ♦ הגות ומחשבה ♦ מאמרים הלכתיים ♦ תשובות בהלכה

תנובות שדה

קובץ דו חודשי
בהוצאת 'המכון למצוות התלויות בארץ'
הקובץ יו"ל בסיוע:
משרד המדע - מינהל התרבות

העורך:

הרב מנחם דרורי

tnuvot@macon.co.il

ניתן לשלוח מאמרים תורניים, מחקרניים,
בתחומי עיסוקו של המכון, או תגובות
על הנכתב, לדואר האלקטרוני
המערכת תערוך ותפרסם את החומרים
לפי שיקול דעתה

...

הבהרה: גליון 'תנובות השדה' משמש
במה לרבנים ות"ח שונים

הפסיקה ההלכתית המוסמכת
מתפרסמת במאמרים שעל ידי המכון

כתובת המערכת:

המכון למצוות התלויות בארץ

ת.ד. 176 אלעד 4081003

טלפון: 03-9030580

פקס: 03-9030891

מנויים:

דמי מנוי לשנה: 60 ש"ח

ניתן לקבל את הגליון בקובץ
דיגיטלי ע"י שליחת בקשה
למייל המערכת:

tnuvot@macon.co.il

© כל הזכויות שמורות

תוכן ענינים

♦ גל'יון 171 – כסלו טבת תשפ"ד ♦

ה. דבר העורך.....

ו. מידע הלכתי – ראש המכון הגאון רבי שניאור ז. רווח שליט"א.....

גנוזות וכת"י

רבינו עובדיה יוסף זצוק"ל

ח. כת"י – דברי התעודות בעת מלחמה.....

הגות ומחשבה

רבינו שלום כהן זצוק"ל

יא. תפילה מעומק הלב בזמן מלחמה.....

רבינו בן ציון אבא שאול זצוק"ל

יג. מעלת לימוד התורה בזמני מתח ודאגה.....

מאמרים הלכתיים

הגאון רבי שלמה משה עמאר שליט"א

טו. הדלקת נרות חנוכה בברכה בבתי כנסת ובמקומות ציבוריים.....

הגאון רבי שניאור ז. רווח שליט"א

יז. נתינת תרומות לבהמת כהן.....

הגאון רבי שלמה זלמן גרוסמן שליט"א

כג. גדר השתתפות בפרוטה בנדר חנוכה.....

רבי משה יהודה לנראו שליט"א

כז. הדרכת כלאים בגפנים המודלות על פרגולה.....

רבי ישראל מאיר ווייל שליט"א

לג. כשרות סיגרות אלקטרוניות.....

ביני עמודי

לז. הלכה למעשה – שו"ת מאת ראש המכון ודבני בית ההוראה שליט"א.....

מג. תגובות והערות.....

קליפת ישמעאל

מאברהם יצא קליפת ישמעאל, ובן בנו הוא עשו, ומיצחק יצא קליפת עשו. וענין יציאת הקליפות מאבות הקדושים, הוא כמו קדימת הקליפה לפרי, שאי אפשר לפרי בלא הקדמת קליפה שהוא הנץ והפרח, ויעקב הוא הפרי.

אבל יש סוד בדבר, כי הקליפה יש לה אחיזה בקדושה בשרשה, ובשרשה למעלה נדבקת בקדושה, והטומאה היא בהתפשטותא. ולעתיד תחזור ותטהר על ידי הצדיקים הקדושים המכניעים אותה, בסוד (אבות פ"ד מ"א) איזהו גבור הכובש את יצרו, שבארתי בכמה מקומות (ח"א תולדות אדם אות רמח; עשרה מאמרות אות ק"ז - קכב; קפה; שער האותיות אות ת' אות קטנה יד) שהענין הוא שאינו הורג את יצרו הרע, רק כובשו ותחתיו ומטהרו, שלוקח מדות היצר הרע ומשתמש בהם עבודת השם יתברך. כגון קנאה, קנאת סופרים (בבא - בתרא כא א), חמדה, חומד חמודה גנוזה, וכיוצא באלה הרבה. וזהו ענין שאמרו לאברהם אבינו (בראשית כג, ו) 'נשיא אלהים אתה בתוכנו', כלומר, בתוכיות שלנו, דהיינו בשרשינו אתה נשיא, ועל ירך נטהר לעתיד. וכל האומות הודו לזה, כמו שאמרו רבותינו ז"ל (בראשית רבה פמ"ג ס"ה) 'עמק שוה' (בראשית יד, יז), שהשוו כולם והמליכו את אברהם על עצמם. זהו בחינת יציאת הקליפות מאברהם. אבל אברהם בעצמו הוא עצם מעלת ישראל, ויותר מעלתו ממעלת שאר האבות. והענין שמו ישראל הוא יותר בנעלם וביותר עליה ודקות למעלה, ושם אברהם היא על שם אב המון נתתיך בגוים (שם יז, ה), והוא ענין 'נשיא אלהים אתה בתוכנו', שפירושו כי כן נאחזים בשרשם.

והנה 'אברם' נקרא 'אברהם', כי יצא ממנו ישמעאל בעוד שמו 'אברם', נמצא הותחל בו הסוד של אב המון בעודו אברם, רק עתה נתוסף בהולידו את יצחק שיצא ממנו עשו שהוא כולל כל הקליפות. והנה ראה בעיניך הגלות הזו נקרא על שם אדום, אף על פי שיש מלכיות גדולות מלכות ישמעאל ועוד הרבה וכולם נכללים בשם גלות אדום. והרמב"ן האריך בזה בפרשת בלק (במדבר כד, ז). הרי מבואר 'אברם' נקרא 'אברהם'.

של"ה (פרשת תולדות - תורה אור)

חביבות נרות חנוכה

'מצות נר חנוכה מצוה חביבה היא עד מאד וצריך אדם להזהר בה כדי להודיע הנס ולהוסיף בשבח האל והודיה לו על הנסים שעשה לנו' (רמב"ם, מגילה וחנוכה ד, יב)

יש לתת טעם לחביבות היתרה במצווה זאת, אשר נעשית לזכר נס פך השמן אשר היה ראוי לדלוק יום אחד והספיק לשמונה ימים. הרי עיקר ההצלה היא רבים ביד מעטים וכו' כפי שמודים בעל הניסים, ומפני מה מתרכזים בנס פך השמן אשר איננו נס קיומי שבלעדיו לא היתה תקומה לעם ישראל. ובכלל, הרי טומאה הותרה בצייבור והיה ניתן להדליק בימים אלו את המנורה בשמן טמא. ההסבר הוא, אדרבה, דווקא מפני שזה לא נס קיומי אשר הצלת עם ישראל תלויה בו, רואים אנו את החביבות והריצוי מלמעלה באותו זמן של חושך וערפל שנצטוו לכתוב על קרן השור ח"ו. אמנם נס ההצלה הראה לנו שאין הקב"ה חפץ לאבדנו, אך היכן ראינו את האהבה והחביבה של בנים אתם להשם, זה בנס פך השמן הטהור. ראו חיבתכם לפני העמים. מצוה חביבה עד מאד. מהדרין מן המהדרין. (ע"פ 'סדר היום' לרבי משה אבן מכיר, חי בצפת והיה רב וראש ישיבה בכפר זיתון, נפטר בשנת ש"ט).

בהתרגשות ובחביבה אנו מציגים בזה בפני מאן מלכי רבנן את הגליון החדש של 'תנובות שדה' אשר בא להוסיף ולהרבות תורה ודעת, ארבע אמות של הלכה. זכינו זכות משמים והגליון אשר מתפרסמים בו דברי מרגן גדולי תורה, ראשי הישיבות ות"ח יודעי עט וספר, עולה על שולחן מלכים ושמועותיו מתבדרות בבתי המדרש והיכלי התורה.

בימים אלו אשר משנאינו נשאו ראש ודם ישראל נשפך, ובחורי ישראל נמצאים במקומות סכנה, ומי יודע מה ילד יום, ואנו אין לנו להשען אלא על אבינו שבשמים. זהו הזמן להוסיף חיל ולהתחזק בתורה שזה זכות קיומינו. ובפרט בגליון זה אשר מייקר את עסק התורה בכלל ומצוות התלויות בארץ בפרט, יהיה זה לזכות הצלת אחינו כל בית ישראל הנתונים בצרה ובשביה, להצלחת הנלחמים על משמר ארצינו, השתא בעגלא ובזמן קריב, ונאמר אמן.

בגליון זה מתפרסמים במדור 'גנוזות' ובמדור 'הגות ומחשבה' דברי חיזוק והתעוררות מפי מרגן ורבנן רבותינו חכמי המזרח זיע"א אשר נאמרו בדור האחרון בזמני צרה ומלחמה. למען נתעורר ונתחזק ונדע מה תפקדינו בזמנים אלו, בלימוד התורה, בעבודת התפילה, כפי שהנחילו לנו רבותינו מצוקי ארץ מרגן ורבנן פארי הדור, זיכרונם לחיי העולם הבא.

כדרכינו, נעסוק בגליון גם בדברים שהזמן גרמן, מאמרים בהל' חנוכה. כמו"כ מתפרסם מדור מורחב של 'תשובות בהלכה' מה שהשיב לשואלים מורינו ראש המכון הגאון רבי שניאור זלמן רווח שליט"א ואיתו רבני בית ההוראה, מתוך שאלות רבות בחלקי השו"ע אשר נשאלים מידי יום ביומו, וכפי בקשתכם הקוראים הנכבדים להרחיב את היריעה של מדור זה.

נסיים, בתפילת על הניסים ע"פ נוסח רב עמרם גאון 'כשם שעשית עמהם נס, כן עשה עמנו ה' אלהינו נסים ונפלאות בעת הזאת ונודה לשמך הגדול סלה'.

בברכת חנוכה שמח

העורך

הגאון רבי
שניאור ז. רווח
שליט"א

מידע הלכתי

רב קהילת 'משכן התורה' אלעד
וראש המכון למצוות התלויות בארץ

הדלקת נר חנוכה משמן תרומה טמאה + הדלקת נר חנוכה משמן טבל + הדלקת נר חנוכה
משמן ערלה + הדלקת נר חנוכה משמן שביעית

הדלקת נר חנוכה משמן תרומה טמאה

כהן שברשותו 'שמן שריפה', כלומר שמן של תרומה טמאה העומד לשריפה, וכגון שקיבלה מישראל לאחר שהפריש תרומה גדולה ותרומת מעשר משמנו, וכפי שנוהגים גם בזה"ז, שבזה האופן מקיים גם בימינו מצות נתינה לכהן בפועל, מותר לו להדליק לכתחילה בזה נרות חנוכה. ואין לחוש מכך שהכהן לא נהנה מהשמן מפני האיסור להשתמש לאורה, שהרי אין חיוב על הכהן להנות [ומלבד זאת הרי נהנה מזה שיוצא י"ח] ואף שמצות לאו ליהנות ניתנו, הכא במצוה דרבנן רבים הסוברים דשרי].

לגבי ישראל שיש ברשותו שמן חוליץ להדלקת נרות חנוכה, לא ישתמש בשמן שריפה. אולם אם אין ברשותו שמן אחר, פוסק הרמב"ם (תרומות יא, יח) 'מי שאין לו שמן אחר להדליק נר חנוכה מדליק בשמן שריפה שלא ברשות כהן', וזה על פי דברי הירושלמי בסוף פרק בתרא דתרומות. ראה בהרחבה ב'תנובות שדה' גליון 15 שהארכנו בפרטי דינים אלו של שמן תרומה טמאה, טבל וערלה, במקורות הדין ובהלכה למעשה.

הדלקת נר חנוכה משמן טבל

לענין הדלקת נרות למאור בימות חול או לכבוד שבת משמן של טבל, פסק השו"ע (יו"ד שלא, קטז) 'אין מדליקין בשמן טבל'. ומבואר בש"ך שם, שדין זה הן בטבל טמא והן בטבל טהור, והן בהדלקה בימות החול והן בשל שבת. וכל זה נאסר מחמת הנאה של כילוי.

מכל מקום, לגבי נרות חנוכה כתב המל"מ (תרומות פ"ב הי"ד) שכיון שבחנוכה אסור להשתמש לאורה יהיה מותר להדליק בשמן של טבל. מאידך, בשו"ת אגרי"מ (או"ח סי' קצא) פסק שאסור להדליק נר חנוכה בשמן של טבל. וראה עוד בשו"ת מנחת יצחק (ח"ו סי' מז) שהעלה להקל בשעת הדחק, ובשו"ת אבני ישפה (או"ח סו"ס קכח) השווה דין זה לדין תרומה טמאה המבואר בסעיף הקודם, שאם אין ברשותו שמן אחר יהיה מותר להדליק בשמן שהוא טבל [אלא שיש להבין היאך איירי שזה שעת הדחק, הרי יכול להפריש תרו"מ ויהיה לו שמן מתוקן, וכתב שם באבני ישפה, דאיירי שיש לו מעט שמן ואם יפריש יחסר לו להדלקה].

עוד יש לדון מצד דין דמשתרשי שנהנה מאיסורי הנאה שחוסך להדליק משמן אחר, ויתבאר להלן לענין שמן ערלה. כמו"כ יש לדון מדין גזל השבט הכהנים או הלויים, אלא שעל זה יש לומר דניחא להם דליעבד מצוה בממוניהו, ובפרט שזה רק מניעת ריות.

וראה בחזו"ע בהל' חנוכה בעמ' פו שסתם לאיסור שאין להדליק משמן טבל. מכל מקום נראה שאם אין לו כל שמן אחר, ואין לו אפשרות להפריש ולתקן את השמן, שיש על מי לסמוך להדליק משמן טבל.

הדלקת נר חנוכה משמן ערלה

נרות חנוכה, יש מי שכתב להתיר להדליקם גם משמן שנעשה מזיתים של ערלה, שהרי אינו נהנה מאיסור הנאה, שהרי הנאה של המצוה אינה נחשבת להנאה משום שמצוות לאו ליהנות ניתנו. אולם העיקר להלכה שאסור להדליק נר חנוכה משמן זית שהוא ערלה, שסוף סוף הוא נהנה במה שחסך מלקנות שמן אחר.

והנה בספר שערי אפרים (שאלה לה) הסיק לאסור להדליק נרות חנוכה בשמן ערלה מטעם אחר, מחמת שר חנוכה צריך שיעור הדלקה, וממילא כיון שהוא בשריפה אמרינן כתותי מיכתת שיעוריה, ונמצא שאין בו שיעור הדלקה ויהיה אסור. אך רבים חלקו על טעמו זה של "כתותי מיכתת" והביאם מרן הראש"ל זצ"ל בספרו חזו"ע על חנוכה עמ' פג, יעו"ש. והבאתי עוד מדברי האחרונים בספר עץ השדה (פ"י סעי' ט). אלא שלמעשה הגם שטעם זה נדחה, מכל מקום להלכה יש לאסור שימוש בשמן זה, מחמת דקא משתרשי ליה באיסור הנאה, שנהנה מהחיסכון שחוסך שמן אחר.

ולפי המבואר לעיל עולה להלכה, שאם אין בנמצא כל שמן או נרות, ואין אפשרות לרוכשם, ולפנינו שתי אפשרויות או להדליק משמן זית של ערלה, או שלא ידליק כלל, לכאורה, כיון שאיננו מרויח מאומה, אין בזה איסור. וכן לגבי נר השמש פשוט שלא ידליק משמן זה, וגם צריך להיזהר שלא יהנה מהאור בהגיע זמן ההיתר של ההנאה כגון לאחר חצי שעה. כמו"כ לכאורה לא יברך על זה, כיון שסו"ס לדעת האומרים שכתותי מיכתת שיעוריה, אסור בהדלקה, והגם שדבריו נדחו, מ"מ לברכה לבטלה חיישינן.

הדלקת נר חנוכה משמן שביעית

נר חנוכה יש האוסרים להדליקו משמן של שביעית כיון שאסור להשתמש לאורה, וכן פסקו הפאת השלחן (ה, ט) תורת הארץ (ח, מז) שו"ת אמרי יושר (ח"א סי' ק) שערי דיעה (ח"ב ט) ספר השמיטה ועוד, שאסור להדליק נ"ח משמן שביעית כיון שאסור להשתמש לאורה.

ויש חולקים ומתירים כיון שזה דבר מצוה, וזה דרך הדלקה, וכן פסקו בשו"ת מהר"ש ענגיל (ח"ב ס"ד) ובשו"ת ציץ הקדש (י"ד ג), אור לציון (פ"ב ס"ז). מנחת שלמה (ח"א סי' מב) וכן הראה פנים להתיר בשו"ת שבט הלוי (או"ח סי' קפ"ד, אע"ג שלהלכה חשש למחמירים אפי' שאין טעמם ברור לנו). ומו"ר הגרש"מ"ע שליט"א דן בזה בארוכה בשו"ת כרם שלמה (שביעית סי' ד-ה) והעלה שהעיקר להלכה להתיר לכתחילה הדלקת נ"ח משמן שביעית, כיון שזה דבר מצוה, וזה דרך הדלקה, ובפרט כיום שכולם נוהגים להדליק שמש ונהנים מכללא, ומה גם שיש לו הנאה ושמחה מעצם ריבוי האור, ולכן הסיק שכך הוא הדין להלכה.

גם לדעת המתירים אם כבו נרות החנוכה אע"ג שאין זקוק להן, מכל מקום כדי שלא יבוא הפסד לפירות שביעית, על כן ישוב וידליק, ואם ביום השמיני נותר מן השמן, ידליק בו נר של בית הכנסת, אך לא יעשה מדורה לשורפו, שאסור להפסיד פירות שביעית.

בברכה

שניאור ז. רווח

דברי התעוררות בעת צרה

ביום שני יט אייר תשכ"ז, בעת המצור על מיצרי טיראן (על ידי העריץ הרודן ג. ע. נ. שר"י) ובחורי ישראל נצבו לקראת נשק למערכה, ואמרתי דברי התעוררות באמצע הסליחות והתפלה.

יְכוּי תְּבֹאוּ מִלְחָמָה בְּאַרְצְכֶם עַל הַצָּר הַצָּר אֲתֶכֶם וְהִרְעַתֶם בְּחִצְצֵרַת וְנוֹכְרֶתֶם לְפָנַי יְיָוְהָ אֱלֹהֵיכֶם וְנוֹשְׁעֵתֶם מֵאֲיִבֵיכֶם' (במדבר י, ט)

רבתי, ימים קשים אלה לעם ישראל באו בהשגחה עליונה כדי להחזירנו בתשובה שלימה מחטאינו ופשעינו. כי יש לעולם ולבירה מנהיג, צופה ומביט, עיני ה' משוטטות בכל הארץ. והנה ביבמות (סג), אין פורענות באה לעולם אלא בשביל ישראל, שנאמר (צפניה ג 1-1) הכרתי גוים נשמו פנותם וכו' אמרתי אך תיראי אותי תקחי מוסר. וכיוצא בזה המעשה דיונה הנביא, שאף שהיה עם גוים עובדי עבודה זרה, אמר (א יב) יודע אני כי בשלי הסער הזה. גם כשישנה מלחמה בסוף העולם, כמו בזמנינו בדרום וייטנאם, גם זה בשביל ישראל, עלינו לחשוב ולומר: בשלי הסער הזה, אף שלכאורה אין לנו כל קשר במלחמת וייטנאם, אך עובדה היא, ורוסיה הציגה את ישראל שהיא פרו מערבית, כתחליף וכקלף נגד מלחמת ארצות הברית בוויטנאם. וכמו שאמרו על הפסוק (תהלים קיט קעו) תעיתי כשה אובד. בכל אשר נעשה, מציגים אותנו כמדינה אמפריאליסטית, ובאו והסיתו את הצורך נג"ע צרעת רודן מצרים לבוא עם כל חילו ולהקיף את סיני ולסגור את מיצרי טיראן, לבל תעבור בו אנית שיט לכלכלת ישראל. ועתה כל חיילינו מבחר בחורינו עומדים נצבים לקראתם, ובכל שעה צפויה מלחמה קשה.

אכן אנו יודעים שהכל מאת ה' יתברך, כמו שאמרו (סנהדרין צז): הקב"ה מעמיד להם מלך קשה כהמן ומחזירם בתשובה. וכן אמר הפסוק בפרשת השבוע (ויקרא כו כא) ואם תלכו עמי קרי ולא תאבו לשמוע לי ויספתי עליכם מכה שבע כחטאתיכם, וקשה למה לא יסתפק במדה כנגד מדה, ויתן פי שבע מחטאתינו, השופט כל הארץ לא יעשה משפט? אולם הכוונה כמו שכתב הרמב"ם (רפ"א מהלכות תעניות), מצות עשה מן התורה לזעוק ולהריע וכו' ודבר זה מדרכי התשובה וכו', אבל אם לא יזעקו, אלא יאמרו דבר זה ממנהג העולם אירע לנו, וצרה זו נקרה נקרית וכו', ותוסיף הצרה צרות אחרות, ועל זה אמר ואם תלכו עמי קרי, כלומר שתאמרו שהצרה באה במקרה, אף אני אלך עמכם בקרי, שאוסיף לכם חמת אותו קרי. עכת"ד. ובהיות שההנצלות קשה מן החטא, כי אם באה המכה בגלל איזה חטאים לתיאבון, ותלו הכל במקרה ולא בהשגחה, דבר זה גובל עם כפירה ח"ו באמונה, לכן ויספתי עליכם מכה שבע על חטאתיכם ח"ו, אלא עלינו לומר עונותינו הטו אלה.

א. כת"י קודשו של מרן רבינו אביר הרועים זצוק"ל אשר נכתב ע"י בערב מלחמת ששת הימים, רואה בזה אור עולם לראשונה. תודתנו נתונה למכון 'אור ישראל' בהשתדלות נכדו חביבו הרה"ג יעקב סיני שליט"א, שנהגו בנו טובת עין ומסרו בידינו את הדברים להדפסה.

ובזה יובן מה שאמרו (בראש השנה כט). והיה כאשר ירים משה ידו וגבר ישראל וכו' (שמות יז יא), וכי ידיו של משה עושות מלחמה או שוברות מלחמה, אלא לומר לך, כל זמן שהיו ישראל מסתכלין כלפי מעלה ומשעבדין את לבם לאביהם שבשמים היו מתגברים, ואם לאו היו נופלים. הכוונה בזה, כי ישראל בהיותם במצרים האמינו שהכל נגזר על האדם בדרך מזל על פי מערכות חקי הטבע, וכמו שאמר (שמות יז יח) על נסותם את ה' לאמר היש ה' בקרבנו אם אין, וסמיך ליה ויבא עמלק. ולכן היה צריך משה להראות כלפי מעלה, ויהי ידיו אמונה, שאצבע אלהים היא, המחולל כל, וכל יכול, ולשעבד את לבם לאביהם שבשמים המשדד מערכות הטבע. וכמו שלבסוף (שם יג) ויחלוש יהושע את עמלק ואת עמו לפי חרב, וגבר ישראל, על ידי שהאמינו בה', וידעו שהנו משגיח על מעשה הפרט, ככתוב (ירמיה לב יט) אשר עיניך פקוחות על כל דרכי בני אדם, לתת לאיש כדרכיו וכפרי מעלליו. כי כשם שגברו על יצר הרע המסית והמדיח להעבירים מהאמונה הצרופה, וניסה לערער את אמונתם, כך באותו רגע גברו על עמלק היצר הגשמי, ורמז לזה: רק רע כל היום (בראשית ו ה), סופי תיבות "עמלק". (שנאמר לגבי יצר הרע, וכנגדו, עמלק). עוד רמז להם משה כלפי מעלה, כי בתחלה יפקוד ה' על צבא המרום במרום, ואחר כך על מלכי האדמה באדמה.

'אשור לא יושענו' (הושע יד ד), לא נבטח ח"ו בארצות הברית ושאר אומות העולם. טוב לחסות בה' מבטוח בנדיבים. וברוך הגבר אשר יבטח בה' והיה ה' מבטחו. התיצבו וראו את ישועת ה' אשר יעשה לכם היום.

רבותי! חזקו ונתחזקה בעד עמנו ובעד ערי אלהינו, אל יפול לבבנו, חזקו ואמצו, אל תיראו ואל תערצו. וכשם שבנינו עומדים על המשמר בגבולות מדינתנו, בקו החזית, אנו גם כן נחשוב עצמנו למגוייסיים, ונתאמץ בתפלה, וכמו שאמרו במדרש במדבר רבה (פרשה כב ס"ג), אלף למטה אלף למטה, אלף לצבא וכנגדם אלף לתפלה, ובתורת ה' טהורה, וכמו שאמרו (מכות י). נאמר (תהלים קכב ב) עומדות היו רגלינו בשעריך ירושלים, מי גרם שעומדות רגלינו איתן במלחמה מול האויב, בשביל השערים המצויינים בהלכה של ירושלים. וכן אמרו חז"ל (בבא בתרא ז ס"ב) אני חומה זו תורה, ושדי כמגדלות, אלו תלמידי חכמים, שדומים למניקי חלב בשדיהם, כך מלמדים תורה בהמון ומחזירים את ישראל למוטב.

עלינו לשמש עורף אל צבאינו, וכמו שנאמר (ישעיה סב ו) על חומותיך ירושלים הפקדתי שומרים כל היום וכל הלילה תמיד לא יחשו, המזכירים את ה'! אתם עם הקודש, אל דמי לכם! וכעין מה שאמרו ישראל לדוד (שמואל ב כא יז) ולא תכבה את נר ישראל, שסמכו על תורתו שתשמש להם מחסה ועורף. וזה שאמר (שם ח טו-טז) ויהי דוד עושה משפט וצדקה לכל עמו, ויואב בן צרויה על הצבא, שלכן הצליח יואב בצבאו, הודות לדוד שעשה משפט וצדקה. וזה שאמרו (מועד קטן טז:) הוא עדינו העצני, כשהיה יושב ועוסק בתורה היה מעדן עצמו כתולעת, ובשעה שיוצא למלחמה היה מקשה עצמו כעץ, על שמונה מאות חלל בפעם אחת, שהיה זורק חץ ומפיל שמונה מאות חלל בפעם אחת. שעל ידי שעידן עצמו כתולעת, למד תורה בטהרה ובעונה, (כמו שאמרו בברכות ד. שהתעץ עם מפיושות רבו ואומר לו, מפיושות רבי, יפה דנתי יפה חיבתי וכו'. ולמה נקרא שמו מפיושות, שהיה מבייש פני דוד בהלכה), לכן הצליח לעורר חניתו על שמונה מאות חלל. וכן קראנו בפרשה שעברה (ויקרא כו ח) ורדפו מכם חמשה מאה "ומאה מכם רבבה ירדופו", שכל אחד רודף מאה, שכל אחד זוכה ומזכה את אחרים בבואו לבית המדרש. (מעין מה שאמרו בעשרה ראשונים [עיין ברכות מז:]). ואל תיראי תולעת יעקב (ישעיה מא יד), מה תולעת זאת אין כחה אלא בפיה, כך ישראל אין כחם אלא בפיה (תנחומא פרשת בשלח סימן ט). לא בחיל ולא בכח כי אם ברוח (זכריה ד ו). פן תאמר כוחי ועוצם ידי. וזכרת את ה' אלהיך כי הוא הנותן לך כח לעשות חיל (דברים ח יח). כי שקר הסוס לתשועה (תהלים לג יז). גואלינו ה' צבאות שמו (ישעיה מז ד). כולנו צבאותיו של הקב"ה, ובתורה ובתפלה נוכל לנצח את אויבינו. כמו שנאמר (תהלים ס יד) באלהים נעשה חיל והוא יבוס צרינו. כך צרינו נגח בשמך נבוס קמינו (שם מד ו). כי הנה אויביך יהמיון וכו' על עמך יערימו סוד וכו' אהלי אדום וישמעאלים וכו' (שם פג ד-ז). ונאמר (בראשית

יז ט) ולישמעאל שמעתוך, שמעתוך להציל בניך מידו, ונתתיו לגוי גדול, אלו ישראל שנקראו גוי גדול, שישמעאל ימסר בדינו.

הוי אשור שבט אפי (ישעיה י ה). עשיתי את אשור שבט אפי, לדרות בו את עמי (רש"י). אך בסופו של דבר, כמלמד שמכה ברצועה על גבי שלחן, אוי לה לרצועה. כך אשור עצמו בזמן חזקיה, וחובל עול מפני שמן (שם י כז), חובל עולו של סנחריב מפני שמנו של חזקיה שהיה דולק בבתי כנסיות ובבתי מדרשות (סנהדרין צד:), ונאמר (מלכים ב יט לה) ויהי בלילה ההוא ויצא מלאך ה' ויך במחנה אשור מאה שמונים וחמשה אלף, וישכימו בבוקר והנה כולם פגרים מתים. כן בקרוב תהיה מפלת מצרים. המק בשרו והוא עומד על רגליו ועיניו תמקנה בחוריהן ולשונו תמק בפיהם (זכריה יד יב). התיצבו וראו את ישועת ה' אשר יעשה לכם היום, כי אשר ראייתם את מצרים היום לא תוסיפו לראותם עוד עד עולם (שמות יד ג). וכו'.

והנה אמרו חז"ל (מנחות לו). כל הסח בין תפלין של יד לתפלין של ראש עבירה היא בידו, וחוזר עליה מעורכי המלחמה. נראה לפרש, כי תפלין של יד רמז למעשה המצות, ותפלין של ראש רמז למחשבה, וכן במלחמה יש קשר הדוק בין המפקדה לבין החיילים, כי המפקדה צופה למרחוק, ולאור זה נותנת הוראות לחיילים מתי ואיפה לפתוח באש. וכן תפלין של יד, רמז לחיילים שבמו ידיהם נלחמים באויב, והתפלה של ראש היא בחינת המפקדה, ואסור להסיח ולהפריד ביניהם. וכבר אמרו חז"ל על פסוק וטרף זרוע אף קדקוד (דברים לג כ, וברש"י), שהיו שבט גד חותכים הזרוע עם הראש בבת אחת. והרמז בזה, כתבו המפרשים, כי על ידי התפלין היו מנצחים, לכן השח בין תפלין לתפלין חוזר עליה מעורכי המלחמה. (עיי' בספר שיחת חולין של תלמידי חכמים דף ו ע"ב, שכתב כן בשם הגר"א. וכן הוא בקול אליהו פרשת וזאת הברכה).

אחינו, לא נאמר באנשי נינוה וירא אלהים את שקם ואת תעניתם, אלא וירא האלהים את מעשיהם כי שבו מדרכם הרעה (יונה ג ט). ובקבלה הוא אומר (יואל ב ג) וקרעו לבבכם ואל בגדיכם (תענית טו). כמו שאומרים בשם החפץ חיים, כי לא המכה על לבו נקרא חוזר בתשובה, אלא מי שלבו מכה עליו הוא חוזר בתשובה, שכן ראוי להיות חוזר. וכבר פירשו המפרשים על זה: על מה תכו, עוד תוסיפו סרה (ישעיה א ה), שאלו המכים כנגד לבם ואוחזים מעשיהם בידם, הרי הם בהכאה גופא עוד מוסיפים סרה, כאילו הם באים לרמות את הקב"ה ח"ו, להראותו כלפי חוץ שהם חוזרים, והמכות נגד הלב הם עוזרים.

חזקו ואמצו בתשובה. והן אל כביר לא ימאס. וצור ישראל ומגנו יאזין לשועתינו ויראה בענינו. ויסתכל בבחורי ישראל שלא טעמו טעם חטא, אלו י"ב אלף בחורי ישיבות שבארץ ישראל. ואמרו בסוטה (מב), נאמר (דברים כ ג) ואמר אליהם שמע ישראל, אמר להם הקב"ה לישראל, אפילו לא קיימתם אלא קריאת שמע שחרית וערבית אי אתם נמטרים בידם. והרי כל בחורינו היקרים עומדים הכן ומוכנים למסור כל היקר להם, ולרבות נשמתם, בשביל כבודו של עם ישראל, וזכות זו תגן אלף המגן. ולכן יקויים מה שנאמר (ויקרא כו ח) ונפלו אויביכם "לפניכם" לחרב, כמו שאמרו (ויקרא רבה פרשה י סימן ז) בגלית, שבמקום שיפול לאחוריו נפל לפניו, לחסוך לדוד זמן יקר. ולכן התיצב גלית שחרית וערבית, לבטלם מקריאת שמע (סוטה סם:), שידע שקריאת שמע שלנו תנצח אותו.

גם עתה נאזור חיל בתורה ובמצות, וכל אחד יקבל על עצמו לעסוק בתורה ולקבוע עתים לתורה, והיא תגן עלינו כחומת אש סביב, ולכבוד אהיה בתוכה. ופרויי ה', בחורינו, ישובו, ובאו ציון ברנה, ושמחת עולם על ראשם, עטורים בור הנצחון, ששון ושמחה נשיג, הנה אלהינו זה קוינו לו ויושיענו זה ה' קוינו לו נגילה ונשמחה בישועתו אמן.

חיזוק לתפילה מעומק הלב

"עת צרה היא ליעקב וממנה יושע". אנו נמצאים כעת בזמן מלחמה, שאויבי ישראל נשאו ראש, ועל עמך יערימו סוד, והם רוצים שלא ייזכר שם ישראל עוד ח"ו. אבל בעת שהקב"ה הביא עלינו את המלחמה הזו, הוא רוצה שנתעורר מתרדמת הזמן שאופפת אותנו. ולכן עלינו להתבונן בדברי רבותינו ז"ל בכדי שנדע מה תפקידנו בשעה זו.

הקב"ה מתאוה לתפילת עם ישראל מעומק הלב

לאחר שיצאו בני ישראל ממצרים רדף אחריהם פרעה, וכמ"ש "וירדפו מצרים אחריהם וישיגו אותם... ופרעה הקריב... ויצעקו בני ישראל אל ה'". ואמרו רבותינו ז"ל במדרש (שמו"ר כא ה): מהו ופרעה הקריב, שהרי היה צריך לומר ופרעה קרב, אלא שהקריב את ישראל למרום ועשו תשובה והתפללו וכו', באותה שעה היו עומדים ולא היו יודעים מה לעשות והיה הים סוגר והשונא רודף והחיות מן המדבר שנאמר סגר עליהם המדבר וכו', כיון שראו ישראל שהיו מוקפיץ מג' רוחות, הים סוגר והשונא רודף והחיות מן המדבר תלו עיניהם לאביהם שבשמים וצעקו להקב"ה שנאמר ויצעקו בני ישראל אל ה'. ולמה עשה להם הקב"ה כך? אלא שהיה הקב"ה מתאוה לתפילתן. משל למלך שהיה בא בדרך והיתה בת מלכים צועקת לו בבקשה ממך הצילני מיד הלסטים, שמע המלך והצילה, לאחר ימים ביקש לישא אותה לאשה היה מתאוה שתדבר עמו ולא היתה רוצה, מה עשה המלך גירה בה את הלסטים כדי שתצעוק וישמע המלך, כיון שבאו עליה הלסטים התחילה צועקת למלך, אמר לה המלך לכך הייתי מתאוה לשמוע קולך. כך ישראל כשהיו במצרים והיו משעבדים בהם, התחילו צועקים ותולין עיניהם להקב"ה, שנאמר ויהי בימים הרבים ההם וגו' ויצעקו, מיד וירא אלקים את בני ישראל, התחיל הקב"ה מוציאן משם ביד חזקה ובזרוע נטויה, והיה הקב"ה מבקש לשמוע את קולם פעם אחרת ולא היו רוצין, מה עשה גירה לפרעה לרדוף אחריהם, שנאמר ופרעה הקריב מיד ויצעקו בני ישראל אל ה', באותה שעה אמר הקב"ה לך הייתי מבקש לשמוע קולכם, שנאמר יונתי בחגוי הסלע השמיעני את קולך - השמיעני קול אינו אומר, אלא השמיעני את קולך, אותו הקול שכבר שמעתי במצרים. עכ"ד המדרש.

ובמדרש שיר השירים (פרשה ב אות ב): תני דבי ר' ישמעאל בשעה שיצאו ישראל ממצרים למה היו דומין, ליונה שברחה מפני הנץ, ונכנסה לנזק הסלע ומצאה שם הנחש מקנן, ונכנסה לפנים ולא היתה יכולה להכנס שעדיין הנחש מקנן, תחזור לאחורה לא תהי יכולה שהנץ עומד בחוץ, מה עשתה היונה התחילה צווחת ומטפחת באגפיה כדי שישמע לה בעל השוכך ויבא ויצילה, כך היו

א. מתוך דברים שנשא מרן רבינו ראש הישיבה זצוק"ל בעצרת תפילה וחיזוק בזמן מלחמת המפרץ. שבת תשנ"א. תודתנו נתונה לבנו חביבו הג"ר יעקב כהן שליט"א, שנהג בנו טובת עין ומסר לנו הדברים להדפסה.

ישראל דומים על הים, לירד לים לא היו יכולין שעדיין לא נקרע להם הים, לחזור לאחוריהם לא היו יכולין שכבר פרעה הקריב, מה עשו וייראו מאד ויצעקו בני ישראל אל ה', מיד (שמות י"ד) ויושע ה' ביום ההוא.

פירושו של דבר, הקב"ה מתאוה לתפלת עם ישראל, אך לתפלה אמיתית, מכל הלב, 'את קולך שהיה במצרים'. שם, בזמן השעבוד, בני זעקו בכל לבם אל ה', וכאשר יצאו ממצרים, בשעה שכבר לא הרגישו את העול של המצרים, אמנם המשיכו להתפלל, אך זה כבר לא היה מכל הלב, ולכך הקב"ה גירה בהם את המצרים, 'סגר עליהם המדבר', לא השאיר להם שום מוצא, וכשהרגישו שוב בצרה זעקו אל ה' בכל ליבם, וברגע שזעקו מכל הלב נושעו.

התפילה היא בשבילנו

תכלית התפילה היא בכדי שנשריש זאת בליבנו שהכל מאתו ית'. אדם שבא לעמוד לפניו ית' ולהתפלל, צריך לדעת באיזה אופן להתפלל, לא מבעיא אם הוא מרגיש שמכריחים אותו להתפלל, מסכן! מסכן אדם שחושב שמכריחים אותו להתפלל, וכי מישוה צריך את התפילה שלך?! התפילה היא בשבילך, בכדי שתזכה להתקרב אל הקב"ה, שתרגיש את האהבה של הקב"ה אליך, שהוא רוצה בטובתך, ודואג לכל צרכיך, וכאשר האדם ניגש כך לתפילה הכל נראה אחרת.

'קרוב ה' לכל קוראיו', אך בתנאי 'לכל אשר יקראוהו באמת'. הקב"ה רוצה את תפילותינו, אך הוא רוצה שזו תהיה עבודה שבלב, וכמו שאמרו רבותינו (תענית ב.) ולעבדו בכל לבבכם, איזו היא עבודה שהיא בלב הוי אומר זו תפלה. ואם ח"ו חסר בהרגשה הזו, אז הקב"ה צריך לעורר אותנו, וכמו שהיה ביציאת מצרים, שהקב"ה חיכה לשמוע את הקול המתחנן, הקול הנזקק, ומפני זה 'סגר עליהם המדבר', וכך זה בכל דור ודור.

וא"כ ככל שנתחזק בימים אלו באמונה הפשוטה שהכל מאתו ית', ולא נסמוך על פלוני או על אלמוני שיושיענו, אלא אדרבא רק נישא את עינינו לשמים בתפילה מעומק הלב, כך נזכה ונראה במהרה בישועת ה'. אמנם עלינו לידע שתכלית האמונה בה', שהאדם יקבל על עצמו את עבודתו ית', עבד ה' היינו שהאדם מבטל מעצמו את כל הרצון העצמי, כל זמן שהאדם עדיין מתחשב ברצונו העצמי הרי שאינו עבד, וכלשון הרבינו יונה (שע"ת א ו) 'כי אם אמור יאמר העבד לרבו: כל אשר תאמר אלי אעשה זולתי דבר אחד, כבר שבר עול אדוניו מעליו, והישר בעיניו יעשה'.

והיינו שעלינו לקבל על עצמינו מלבד התפילה להתחזק באופן מעשי, וכל אדם יודע מרת נפשו במה עליו להשתפר. ובזכות זה נזכה לראות מהרה בישועת ה'.

מרן רבינו בן ציון אבא שאול זצוק"ל

ראש ישיבת 'פורת יוסף'^א
בעל 'אור לציון'

מעלת לימוד התורה בזמני מתח ודאגה

איתא בגמרא (גיטין סה ע"ב): "זו הלכה העלה רבי חנינא איש אונו מבית האסורין, מקובל אני באומר לשלשה תנו גט לאשתי שיאמרו לאחרים ויכתבו מפני שעשאן בית דין". ופירש רש"י (ד"ה מבית האסורין): "משמו של רבי עקיבא שנחשב בבית האסורין".

דבר נורא אפשר ללמוד מכאן, שרבי עקיבא ותלמידו טרחו בדבר הלכה בזמן שהיתה מידת הדין מתוחה עליהם בבית האסורים. כל כך היו דברי תורה חביבים עליהם, ואף שהיו בסכנת מוות, שהרי רבי עקיבא נכנס לשם מפני שהקהיל קהילות ברבים ועסק בתורה, ובכל זאת עסק בהלכה זו של אדם שאינו נוהג כשורה ומגרש את אשתו, וטרח להעמידה על תילה, שלא יפסיד את התורה אפילו בשעה קשה כזו. נועם מתיקות התורה כה גדול עד שאפילו במקום צער הגדול ביותר, למרות הכל, יכול הלומד להתרומם ולשמוח בדברי תורה. איך אפשר ללמוד תורה בכל עת ובכל זמן.

את הרעיון הזה יש ללמוד מהאמורא רבי יוחנן שהיה מנחם אבלים עם עצם קטן של בנו העשירי שנפטר בחייו ל"א, והיה מראהו לאבל ואומר "דין גרמא דעשיראה ביר" (ברכות ה ע"ב), ומאידך מסופר עליו (ב"מ פד ע"א) שכאשר נפטר החברותא שלו ריש לקיש, בכה ללא הרף והיה אומר "היכא את בר לקישא", וחכמי ישראל ראו בגודל צערו עד שנחלה, ביקשו עליו רחמים ונח נפשיה, ע"ש. והפלא, שאפילו בפטירת בניו לא הגיע לידי כך, רק בפטירת החברותא.

ורואים מכאן, שאמנם לב האדם קרוב מאוד לבניו, עד כדי כך שמי שקובר בניו בחייו מוחלין לו על כל עוונותיו (ברכות סט), בכל זאת מי שמוחו שקוע בלימוד התורה, יכול להתגבר על הצער הגדול הזה, ולכן כל זמן שהיה ריש לקיש חי צלל רבי יוחנן עימו בים החכמה, ועוגג הלימוד הסיח דעתו מצעריו, אבל ברגע שנפטר החברותא, וכבר נבצר ממנו ללמוד בעיון כדרכו, חזר אליו הצער הנורא של פטירת בניו.

וכך גם מספרים על הגאון מוילנא זצ"ל, שכשהודיעו לו על בנו שחלה, שמע והמשיך מיד בתלמודו ושקע בלימוד עד ששכח לגמרי. כשסיים וצעד לכיוון המקוה והתחיל לפשוט בגדיו, והיה מוכרח להסיח דעתו מהלימוד משום שאסור להרהר שם בדברי תורה, באותו רגע שהפסיק, נזכר תיכף בבנו החולה, חזר ולבש בגדיו ויצא לדרוש בשלומו.

ויש ללמוד מכאן את המעלה הגדולה בריכוז המחשבה בעת הלימוד, שמלבד מה שזוכה לדיביקות באותה שעה, יש בכך תועלת גם לעצם הלימוד. הנה אין לך אדם שאין לו טרדות, יש בבריאות הילדים ל"א, שצער גידול בנים כמעט אי אפשר להיות נקי ממנו, ולפעמים אדם יכול לצאת מדעתו

א. תודתנו נתונה למכון 'אור לציון' שבראשות נכדו חביבו הרה"ג אלחנן אבא שאול שליט"א, שנהגו בנו טובת עין ומסרו בידינו את דברי מרן ראש הישיבה זצוק"ל להדפסה.

מרוב צער זה. אמנם בעלי לב חזק הדבר לא משפיע עליהם ובאים ללמוד בישיבה כסדר, אך בעלי רגש עמוק כשבאים ללמוד תורה, תיכף עולים להם מחשבות על המצב ואינם מצליחים להתרכז, או שלומדים בלא שמחה או שלא לומדים כלל. וזו אחת מתחבולות היצה"ר, שבעל רגש מדמה בדעתו שלאחר שיעברו ממנו הצרות והטרדות ילמד, וזו טעות גדולה, שאם כן לעולם לא ילמד, כי תמיד הטרדות מתחדשות (עי' אבות ב, ד). יש רק עצה אחת, שברגע שגמר בדעתו ללמוד תורה ישכח מהצער.

ואין הכוונה שאסור להיות טרוד, מה יעשה מי שנברא עם תכונת נפש שמושפע הרבה מהטרדות ולוקח ללב, אלא שבשעה שבא ללמוד יתרגל לשכוח מכל העולם. הכרתי רבנים בעלי רגש חזק מאוד, שבזמן שמישהו בבני הבית לא הרגיש טוב, ממש לא יכלו ללמוד מרוב צער, אבל כשטעמו קצת תורה, תיכף שכחו מהכל, שקעו בלימוד כאילו אין שום דבר. כשחזרו לבית, מיד נזכרו שוב בצערם.

ובזה ניכרת גדלותו של האדם - עד כמה הוא מסוגל להתרומם מרגשותיו בשעה שבא ללמוד תורה. וכל אחד יכול להרגיש את עצמו בזה, שינסה לשכוח מצעריו בזמן שמתחיל ללמוד. ובעצמי ידעתי כמה לימוד התלמידים מציל אותי מכל טרדות העולם הזה.

איתא בגמרא (מגילה טז ע"ב) "גדול תלמוד תורה יותר מהצלת נפשות". מכאן יש להבין, שמי שהיה בא בדרך והבחין באדם אחר שנמצא במצב סכנה והצילו, וזמן ההצלה ארך שעה, וכנגדו באותו פרק זמן ישב חבריו בבית המדרש ועסק בתורה, מעלתו של הלומד תורה גדולה מהמציל.

והראיה לזה ממרכיבי הצדיק, שלאחר שנתקרב למלכות נאמר שהיה "רצוי לרוב אחיו" (אסתר י, ג). ודקדקו חז"ל (מגילה שם) מדוע לא נאמר לכל אחיו. ותירצו, "מלמד שפירשו ממנו מקצת סנהדרין לפי שנעשה קרוב למלכות והיה בטל מתלמודו". ולכאורה קשה, הרי מרכיבי עשה כהוגן, שהרי עסק בהצלת נפשות של כלל ישראל, ומפני מה פירשו ממנו הסנהדרין. אלא רואים מכאן, שלמרות שהיה בטל מן התורה מצד הדין, עם כל זאת מעלת לימוד תורה גדולה יותר. וכמו שפירש הט"ז (י"ד סימן רבא סק"ו) שאמנם ודאי אין דבר העומד בפני פיקוח נפש, אבל יותר יש זכות למי שזוכה לעסוק בתורה ולא בא לידו הצלת נפשות, ממי שבא לידו הצלת נפשות ונצרך לבטל תורה, ע"ש.

וטעמו של דבר, כי ככל שאדם לומד יותר תורה, כך משרה הקב"ה את שכניו בתוך מוחו. וגופו ממש נעשה קדוש, ועליו לבד העולם יכול לעמוד. ואדם כזה שמקדיש את חייו לתורה, בשמים לא יתבעו אותו מדוע לא פעל ועשה יותר למען אחרים, כי תלמוד תורה גדול מהצלת נפשות.

ודבר זה קשה להבנה להמוני העם, שהרי היה מחויב לעסוק בהצלת נפשות, ואיך יתכן שמעלת הלומד גדולה. ולדוגמא, אנשים בדור האחרון שלחמו בכל עוז למען הישוב בארץ ישראל, הרי עסקו בהצלת נפשות של כלל ישראל, וברור שהקב"ה קבע להם שכר גדול על כך בעוה"ז ובעוה"ב. ויתרה מכך, אף אם היו עוסקים בתורה באותה שעה, היו חייבים להפסיק מלימודם ולצאת למלחמה, שכן היתה זו שעת סכנה ממש. היתכן שתלמוד תורה גדול.

והתשובה לזה, שהענין תלוי במעמדו של האדם. מי שלמד מקצוע זה של הצלת חיים ודרכי לחימה, מחויב להפסיק מלימודו. אבל כיון שאין חיוב ללמוד מקצוע זה, נמצא שמי שלא ידע דרכי לחימה ועסק בתורה כדרכו, עליו נאמר "גדול תלמוד תורה מהצלת נפשות".

ולא צריך לחפש זמנים ראויים ללימוד התורה, כי כל יום יש לו בחינה משלו, ואם ינצלו כראוי יזכה הרבה. ובפרט בזמן שיש שלום בעולם ואין מלחמות, ילמד הרבה תורה, כי מי יודע מה ילד יום, וכל עוד שמתאפשר ללמוד בשקט ינצל את הזמן לתורה.

הדלקת נרות חנוכה בברכה בבתי כנסת ובמקומות ציבוריים

רבותינו הראשונים תיקנו להדליק נרות חנוכה גם בבתי כנסיות, משום שכבר תיקנו שכל אחד ידליק בביתו על שולחנו ואין הדלקה בפומבי, לכן אמרו להדליק בבתי כנסיות כדי שיהא פרסומי ניסא. וכן פסק מרן השו"ע: "בבית הכנסת מניחו בכותל דרום, כנרות המנורה", כמו בבית המקדש שהיתה המנורה בדרום. ממשיך מרן: "ומדליקין ומברכין משום פרסומי ניסא", ואומר הרמ"א שאין אדם יוצא בנרות של בית הכנסת אלא צריך לחזור ולהדליק בביתו.

ויש בזה קושיא ידועה שדיברו בה הרבה פוסקים, איך מברכים על הנרות שמדליקים בבית הכנסת? בשלמא למנהג האשכנזים שמברכים על ההלל בראש חודש ובכל ימי הפסח, אבל אנחנו דאזלינן בתר דעת מרן לא מברכים, שהרי מרן פוסק כדעת הרמב"ם שלא מברכים על מצוה הבאה מכח מנהג, ואיך נברך כאן? אמנם בכמה מקומות בחוץ לארץ היו מברכים על ההלל בראש חודש, אבל בארץ ישראל מרן כתב בפירושו שלא מברכים. על כן, אם איננו מברכים על מנהג, בפרט על ההלל בראש חודש אף שמוזכר בגמרא, איך נברך על הדלקת נרות בבית כנסת, שזה מנהג שאין לו מקור מהגמרא או מהגאונים, אלא מאחרוני הראשונים?

יש בזה פלפולים רבים. מרן הבית יוסף כתב טעם לזה בשם הכל-בו "שהוא כדי לפרסם הנס בפני כל העם, ולסדר הברכות לפנייהם שיש בזה פרסום גדול לה' יתברך וקידוש שמו כשמברכין אותו במקהלות". זאת אומרת שאם היו מתקנים להדליק בבית הכנסת והיה בא אחד מהחכמים לחדש שגם צריך לברך, היו דוחים את דבריו משום שלא מברכים על מנהג. אבל התקנה לא היתה רק להדליק, אלא מלכתחילה היתה התקנה להדליק ולברך בפרהסיא. וכך הנהיגו, ונגד מנהג לא אמרינן ספק ברכות. מה שאין כן בהלל של ראש חודש ושל ימי הפסח שהתקנה בהם היא רק לאומרו ולא תיקנו גם לברך עליו. באו מהחכמים ואמרו לברך על ההלל, אבל שאר החכמים חלקו עליהם משום שאין זה מהתקנה ולא מברכים על מנהג, וכשקוראים הלל מבלי לגמור אותו אין זו קריאה מן הדין אלא ממנהג, ועל מנהג לא מברכים.

בזמנו, לפני עשרים וחמש שנה אמרתי את הפירוש הזה לפני מרן רבנו עובדיה יוסף ע"ה, ואמר לי 'טוב מאוד, טוב מאד'. אמנם, באר הגולה אומר שמברכים בבית הכנסת משום שזה כמו ההלל שמברכים על המנהג, אך דבריו נכונים לשיטתו שפוסק על פי הרמ"א. ואחר המחילה מכבודו, הוא כותב לפרש כך את דברי מרן השו"ע ואין זה נכון, שהרי מרן עצמו סובר שלא מברכים על ההלל כשאומרים אותו מחמת המנהג.

עוד יש לומר שרבנותינו שתיקנו זאת סברו שאם לא מברכים על הנרות אין בזה פרסומי ניסא, שהרי כל התקנה היתה לפרסם את הנס. במציאות של היום כשמדליקים נרות חנוכה זה נראה פשוט

שהנרות הם לשם חנוכה. אבל בימיהם לא היה חשמל ובלאו הכי הדליקו כמה נרות בכל פינה ובכל צד, בשביל שלום בית. וכן מן הדין אפשר בכל לילה מלילות החנוכה להדליק נר אחד. גם בתי הכנסיות היו מלאים בנרות, וכשבאים ומדליקים עוד כמה נרות לא יהיה ניכר שהם לשם חנוכה. על כן, כדי שיהיה פרסומי ניסא, מתחילה תיקנו שמדליקים ומברכים. וכך היא לשונו של מרן השו"ע: "ומדליקין ומברכין משום פרסומי ניסא".

מרן הרב עובדיה ע"ה כתב תשובה גדולה שהודפסה פעם באחת החוברות. הוא כתב שם "ראיתי מלכים מנגחים זה את זה בהלכה", מלכים הכוונה לחכמים, "מאן מלכי רבנן", והביא את דברי מורי ורבי הגאון רבי יעקב ניסן רוזנטל ע"ה שכתב בחיבורו משנת יעקב שאם רוצים להדליק נרות חנוכה באולם שלא בבית הכנסת, מותר לברך, כי התקנה היתה שידליקו בפרסום הנס ברוב עם. כגון אדם שיש לו חתונה ורוצה לפני החופה לזכות את הרבים, בפרט כשיש לו חברים או כמה מהמשפחה שאינם מדליקים נרות והוא רוצה להדליק כדי לזכות אותם, וראיתם אותו וזכרתם, אולי יצא מזה משהו, ועוד שיצא מזה פרסומי ניסא. אמנם הרב וואנר ע"ה כתב בשו"ת שבת הלוי שלא יברכו אלא רק בבית הכנסת, כי הוא למד שהתקנה היתה דוקא בבית הכנסת. מרן הרב עובדיה ע"ה דן בדבריהם, לכאורה היינו יכולים לומר ספק ברכות להקל ושלא לברך במצב כזה, אבל הרב הכריע כדעת הרב רוזנטל ע"ה ואמר שאפשר לברך אפילו שלא בבית הכנסת.

בהכרעה זו יש קירוב גדול. מצוי ומקובל שבהרבה מקומות עושים בחנוכה התכנסויות ומסיבות, והלבבות נפתחים. הרבנים והאברכים מודיעים לציבור על מסיבת חנוכה והרבה מהעם באים. אני זוכר שכשהיינו בחורים היינו הולכים להרבה מקומות בשביל זיכוי הרבים, אך כשהיה מגיע חג החנוכה לא היינו יכולים לעמוד מרוב הלחץ, היתה דרישה להמון דרשות וכנסים, והיינו עושים שיחות לצעירים לבד ולזקנים לבד.

כשמדליקים נרות חנוכה גם הנשמה נהנית, כי האור הזה אינו סתם אור, זה אור של אמונה, אור של תקוה, אור שמעורר את הגאולה. כשמדליקים במקומות האלה אנשים באים וכל המסיבה מתרוממת ומתעלה. "הדלקה עושה מצוה", ההדלקה עושה שאנשים יבואו לעשות מצוות, ההדלקה עושה שיתקרבו יותר ללמוד תורה ולעבוד את ה'. זו המטרה שלנו בחיים, לקרב אנשים מאחינו בית ישראל ללמוד תורה, לאהוב את ה' יתברך ולקיים מצוותיו. אם אפשר לעשות במסיבות האלו גם תפילת ערבית, מה טוב ומה נעים, כך מזכה את אותם האנשים בכפליים, גם הדלקה, גם ערבית, גם 'אמן יהא שמיה רבא', גם 'ברכו', מצוה גוררת מצוה. ואחר כך לומר להם דברי תורה, וכשמחלקים מיני מאכל ילמדום לברך. כמה מצוות וזכויות אפשר לעשות בדבר הזה, הפלא ופלא, אין קץ ואין גבול. וגם מקיים בזה מצות "ואהבת לרעך כמוך", שמאהיב את התורה עליהם, ומזה אנשים נגדרים ובאים לעוד שיעורי תורה ומצוות. יש מקרים רבים שהמפגשים האלה, שנראים לנו כשטויות, יצרו דורות של בני תורה. הם באים היום בשביל חנוכה, מחר בשביל ראש חודש, וכך נתפסים בקודש ומתרגלים, ממשיכים לבוא, עד שהופכים להיות בעלי תורה. ממילא אחר כך שולחים את בניהם ונכדיהם ללמוד תורה, דורות על גבי דורות. וכי אדם יכול להעריך את מעלתם של הדברים האלה.

חג החנוכה נוצר מכך שאבותינו הקפידו לקיים את המצוות במסירות נפש. היוונים באו וניסו לפתות את ישראל בכל מיני פיתויים, לא הניחו דבר. עד היום אנחנו רואים את הסימנים שלהם, יש אמפיתיאטרון בבית-שאן מעל הר שאול ויש בקיסריה, וכן עוד כל מיני דברים שעשו. החכמה היוונית היתה ידועה, הם היו הראשונים בחכמת העולם אך ניצלו את זה נגד ישראל. "אמרו לכו ונכחידם מגוי ולא יזכר שם ישראל עוד", ישבו היוונים לחקור איך עם ישראל תמיד שורד, הרי שנאת ישראל יש לכל הגויים ועם כל זאת עם ישראל ממשיך לחיות.

וכך גם אז, באו היוונים ופיתו את ישראל. היו כאלה מהיהודים שאמרו, למה להתנגד ליוונים, הרי מעולם הם לא אמרו לנו דבר רע, לא היכו אותנו ולא לקחו את ממוננו, עושים לנו שווקים וגשרים. היוונים המציאו את המלחמה של השוורים, מסתמא גם הכדורגל זו המצאה שלהם, וצעירי ישראל מסכנים, היו נלהבים והולכים אחריהם.

אחרי שהיוונים נעצו את ציפניהם בלב האומה, התחילו להתקדם יותר. ניצלו את חכמתם וישבו להתבונן ולחקור איך יכול להיות שעם ישראל שורד, פרעה רצה לאבדם ואבד, נבוכדנצר רצה לאבדם ואבד, המן וכן כל מי שהרים יד על ישראל הלך ואבד וישראל נושע בה' תשועת עולמים. לא הבינו מה הסוד, לא מצאו שום נשק, לא מצאו שום חכמה שמצדיקה את הדבר הזה. עד שהגיעו למסקנה שתורת ישראל היא שמגינה עליהם, "והיא שעמדה" ועומדת.

מה שהיוונים גילו אז, הממשלות שלנו עוד לא גילו. אבל אין זה פלא, כל הגויים יודעים את ערך התורה, והבעיה היא ביהודים, כי לגויים אין תורה ולכן אין להם יצר הרע נגדה, אבל היהודים, היות והם מחוייבים בתורה, יש להם יצר הרע נגדה שמשגע אותם. אפילו אנשים חכמים ונבונים בעלי משרות התלויות בחכמה השתגעו בזה, "כל הגדול מחברו יצרו גדול ממנו", היצר יותר משגע אותם ומשחק בהם עד שהם מתנגדים לתורה. עוד לא נשמע כשטות הזאת, מחלישים את לומדי התורה, רודפים את בני הישיבות, יהי רצון שה' יחזיר אותם בתשובה.

כך היה בימי היוונים, הם רדפו אותנו כדי להפסיק את התורה, ועשו זאת בהשפעה רבה, אפילו לכתוב על קרן השור, הם ידעו בחכמתם כמה שההשפעה עובדת. אך בסוף התחילו להרוג ביהודים, ראו שלא מספיק ידידות וקרבה אלא צריך גם לאיים על העקשנים.

כשנכנסו היוונים והחריבו את בית המקדש הלכו וטימאו את כל השמנים. לכאורה לא ברור, למה טימאו את השמנים, אם לא רצו שיהיה שמן ליהודים אז שישברו את כל הכדים, זה יותר קל, בהכאה אחת של מקל אפשר לשבור ארבעים כדים. בשביל לטמא צריך לדעת הלכות, כלי חרס לא מקבל טומאה מגבו אלא מאוירו, ועוד איזה טומאה וכו'. ישבו היוונים ולמדו הלכות טומאה כדי לטמא את השמנים, הם אמרו - אין לנו עניין שלא יהיה שמן, אלא שיהיה שמן ושדיליקו, אבל שדיליקו בשמן טמא. הם הבינו שהמנורה רומזת לחכמת התורה ומהאור הזה בא אורה של תורה, באה השפעה טובה. על כן אמרו - נעשה אור טמא שישפיע על ישראל לרעה.

לכן, כשנצחו החשמונאים חיפשו להדליק דוקא בשמן טהור, הם ידעו שטומאה הותרה בציבור ואפשר להדליק בשמן טמא, אך לא זה עניין אותם. הם רצו שלא יתבצע זממם של הרשעים הללו, על כן המשיכו לחפש שמן טהור כדי לא להדליק את המנורה בשמן טמא. היה הרבה שמן בבית המקדש מוכן ומסודר, שכן מדליקים את המנורה בכל יום בשחר ובין הערביים, זו כמות גדולה, שבעה נרות וכל נר חצי לוג. ומכל הכמות הזאת לא מצאו החשמונאים שמן טהור. כשמצאו את אותו פך בודד שמחו, אמרו לפחות זה יהיה לפליטה, אף שהיה בו רק כדי יום אחד. ונעשה בו נס שדלק שמונה ימים, שהוא בדיוק הזמן שיכולים לעשות ולהביא שמן ממקום אחר. בזה קיבלו אישור משמים שצדקו על שהתעקשו להדליק בשמן טהור, ה' שלח להם אות ומופת. על כן נקבע הדבר הזה לסמל של חנוכה לכל הדורות.

כשאנחנו מדליקים נרות חנוכה אנחנו רואים תקוה, אפילו שלא חושבים על זה הנשמה רואה, זה מאיר וזורח ומזריח בנו אור של תקוה לגאולה, "אז יבקע כשחר אורך וארוכתך מהרה תצמח"

הגאון רבי
שניאור ז. רווח
שליט"א

רב קהילת 'משכן התורה' אלעד
וראש המכון למצוות התלויות בארץ

נתינת תרומות לבהמת כהן

וכן האם מותר לתת לבע"ח טמא, והדין בתרומה טמאה בזו"ז

שנינו במשנה במס' תרומות (פ"א מ"ט) 'כרשיני תרומה מאכילין אותם לבהמה ולחיה ולתרנגולים, ישראל ששכר פרה מכהן מאכילה כרשיני תרומה וכהן ששכר פרה מישראל אף על פי שמזונותיה עליו לא יאכילנה כרשיני תרומה' ע"כ. ומבאר הרמב"ם בפירוש המשנה, 'שאם קנה הכהן בהמה מאכילה תרומה שני' וכהן כי יקנה נפש קנין כספו וכו', לפיכך אם שכר בהמה לא יאכילנה תרומה לפי שאינה קנין כספו. וכן ביאר הרא"ש על המשנה שם: 'מאכילין אותם כהנים לבהמתם דרשינן בת"כ ויליד ביתו הם יאכלו בלחמו הם אוכלין ואין הבהמה אוכלת יכול לא תאכל בכרשינין ת"ל נפש'. ומה שהדגישה המשנה כרשיני תרומה מבאר הר"ש שם שעיקרן למאכל בהמה, דאי עיקרן לאדם אסור ליתנם לבהמה משום הפסד תרומה, מ"מ לאדם מיהא חזו דאין תרומה ומעשר אלא במידי דחזי לאדם כדאמר בריש כלל גדול (סח א) עכ"ד. וכ"כ הרא"ש שם. וכ"כ הרע"ב שם. וכך הדגיש בשנות אליהו שאירי בכרשינין דעיקרן למאכל בהמה. וכ"כ בתפא"י שרק כרשינין שרי, אבל מאכל תרומה שעיקרו לאדם אסור לבהמה.

אמנם מאידך שנינו במשנה בתרומות (פ"ט מ"ג) 'החובט משובח, והדש כיצד יעשה תולה כפיפות בצוארי בהמה ונותן לתוכן מאותו המין נמצא לא זומם את הבהמה ולא מאכיל את התרומה'. כלומר, כשזה בהמת ישראל והוא דש תרומה, הסבירה המשנה שיתלה מאותו מין שהוא חולין, וכך הוא לא חוסם את הבהמה, ומאידך איננה אוכלת תרומה. וכתב הרמב"ם בפירושו שם, שאם זה היה בהמת כהן שרי. וכ"כ הרע"ב שם. וכ"ה בתפא"י שם. ולכאורה אם דש הרי זה או חטיין או שעורין, וכמו שכתב הרע"ב שם, ומוכרח דשרי באכילה גם לבהמת כהן. אמנם הרמב"ם בפירושו שם כתב 'זרעוני תרומה' ואפשר בדווקא דאירי במין זרעונים, וצ"ע. ובאמת שהרש"ש בביאורו על המשנה ציין שם, 'עיינ תוס' ב"מ (דף ז ע"א בד"ה והדשות) דאפי' בבהמת כהן אסור משום הפסד תרומה' ושם אכן התוס' פליג על רש"י בהאי סוגיא של לא תחסום בדיש, וכתב שאפילו כהן דווקא כרשינין שהוא מאכל בהמה מותר להאכיל ולא חטיין משום הפסד תרומה. ע"כ. הנה אם כן נראה שדעתנו"כ המשנה הנז' שלא כדעת התוס'. והוא תימה שנמצא דברי הרע"ב סותרים וע"ז. אולם זה פלא ראיתי בביאור מעשה רקח על הרמב"ם בהל' תרומות (פ"ט הל' ז) בהאי דינא של ישראל ששכר בהמה מכהן, והביא את דברי הרע"ב הר"ש והרא"ש והתוס' שהיינו דווקא כרשינין, ותמה על הרמב"ם שלא חילק, והביא את דבר המל"מ שהרגיש בזה אך לא ביאר. וכתב שלדעתו הרמב"ם לא ביאר זאת מחמת פשיטותו, והוסיף והביא המשנה של דייש, והביא את דברי הרע"ב שאם זה בהמה של כהן דשרי, ותמה עליו שסותר את עצמו, ותמה על התויו"ט שלא הרגיש בזה [ומש"כ להוכיח מפירות

שביעית שלא מאכילים לבהמה, יעוי' שבט הלוי ח"ט סי' רמא, ודוק]. אלא שלי הקטן צ"ע שלא ציין לדברי הרמב"ם גופיה בפיהמש"נ שהתיר בבהמת כהן, ומדוע הקשה על הרע"ב לבדו, וצ"ע.

ואמנם בדעת הרמב"ם עוד יש לומר שגם בהלכותיו כתב 'תרומה ותרומת מעשר נאכלת לכהנים בין גדולים בין קטנים בין זכרים בין נקבות הם ועבדיהם הכנענים ובהמתן' וסתם ולא חילק ואפשר שהסכים דשרי כל מאכל להאכיל לבהמת כהן, וזה מתאים לפירושו במשנה הנז' של דייש. אמנם רבינו המשנה למלך על דברי הרמב"ם הביא דברי התורת כהנים וכתב 'נראה מכאן דלא הותר לבהמה אלא דבר שעיקרו מאכל בהמה דאף דלאדם נמי חזי מ"מ הותר אבל דבר שעיקרו מאכל אדם לא הותר לבהמה'. אולם עדיין רבינו הרמב"ם סתם ולא חילק. ושוב ראיתי למהר"י אלקלעי בביאורו אמר יוסף על הרמב"ם שהאריך בדין זה ונביא דבריו בהרחבה להלן.

וראיתי למהר"י קורקוס בהלכות תרומות (פ"ט ה"ז) שהביא דברי התוס' שדווקא כרשינין ודברי הר"ש והרא"ש, וכתב שדעת הרמב"ם אינה כן, אלא מה שכתוב כרשינין אורחא דמילתא נקט. וכן מבואר מדברי הרמב"ם בפיהמש"נ לגבי דייש. ושוב הקשה מהירושלמי והתו"כ. וחזר והביא דברי הרמב"ם בריש פרק שישי שכתב שמותר לבהמתם ולא חילק ולא הביא הלימוד של התו"כ, יעוי"ש.

ומצאנו למהר"ם בן חביב בשו"ת קול גדול (סי' נו) שהביא דעת הראשונים שדווקא כרשינין נותן לבהמה. ושוב הביא דעת הרמב"ם שמתבאר בדעתו שכיון שבהמה קנין כספו, הכל שרי גם תבואה וכו', אלא שכתב שלא מסתברא לאפושי פלוגתא. אלא שהוסיף שבזמן הזה שכהן אינו יכול לאכול, וכיון שעיקר הטעם שלא לתת לבהמה הוא מפני שמפסיד תרומה, ממילא בזה"ז שבלא"ה הולך לאיבוד, יהיה מותר יהיה לתת לבהמה גם מאכל אדם כגון תבואה. וראה עוד באור שמח (תרומות פ"ט ה"ז) שכתב שכל דבר שנתקלקל קצת מאכילין לבהמה בתרומה, יעוי"ש היטב בדבריו.

והנה מהר"י אלקלעי בפירושו על הרמב"ם אמר יוסף על הל' תרומות (פ"ו ה"א) גם כתב בדעת הרמב"ם דשרי ליתן לפני בהמת כהן אפילו דבר הראוי למאכל אדם, וכן הוכיח מלשונו בפ' המשנה לגבי דייש הנז' לעיל. ותמה שם על הרע"ב שסתור את דבריו, וכנז' לעיל. וכתב להוכיח שכן דעת רש"י בכמה מקומות, ומאידך הביא דעת התוס' ביבמות הנז' דדווקא כרשינין הוא דשרי. ועפ"ז כתב ליישב קושיית התו"ט (פסחים פ"ג מ"ג) שהקשה על דעת רש"י (הב"ד להלן) דשרי להאכיל לבהמת כהן גם תרומה טמאה, שהוא תימה דלא אישתמיט שום תנא בשום דוכתא למיתני דרשאי להאכיל לבהמה אלא כרשיני תרומה משום דאינן ראויין לאדם ואי טמאה נמי מותרת לבהמה הואיל ואינה ראויה לאדם וה"ל למימר עכ"ל, ותמה על דבריו שנעלם ממנו שדבר זה תלוי במחלוקת אשלי ברבתי ורש"י לשיטתו אזיל דס"ל דאפילו מידי דחזי לאדם מאכילין לבהמה ומשו"ה אתי שפיר מ"ש כאן להאכילה לכלבים, יעוי"ש. ושוב רצה להביא מסוגיא של תרומת חמץ (פסחים ד"ב ע"א) שאם רצה הכהן מריצה לפני כלבו, ואם כן מפורש שגם דבר הראוי לאדם שרי לבהמת כהן, ודחה את הדברים שעד כאן לא ס"ל להתוס' שדווקא כרשינין ולא שאר מאכל הראוי לאדם, היינו בתנאי שהוא מאכל הראוי שאם רוצה יאכלנו עכשיו, אבל בדבר שאפילו דמעיקרא היה מאכל אדם עכשיו אין ראוי למאכל אדם אלא להסקה בהא פשיטא דמודו התוס' ז"ל ודעימיה דמאכילין אותו לבהמה כיון דטעמא דאין מאכילין לה מידי דחזי למאכל אדם הוא משום הפסד תרומה, וכו', ואינה ראויה אלא להסקה א"כ לא יש הפסד תרומה ואזי ודאי מותר להאכילו לכלבים ולבהמות. ושוב הביא את דברי הר"ן (על המשנה בפסחים דף יד מדפי הרי"ף) שכתב על חלה ביום טוב, 'ולהאכילה לכלבים אי אפשר דתרומה שהיא אוכל אדם אין מאכילין אותו לבהמה כל זמן שהיא ראויה לאדם' עכ"ל. ותמה שהרי זו תרומה טמאה, וממילא אין הפסד תרומה ומדוע יאסר לתתה לבהמה? ואם נאמר דהר"ן ז"ל ס"ל דדבר שעיקרו למאכל אדם אף על גב דעכשיו אין ראוי למאכל אדם וליכא הפסד תרומה אפילו הכי אין מאכילין אותו לבהמה אף על גב דזה הוא מילתא בלי טעמא ולא מצינו

לשום חד מן הפוסקים דיאמר כן מלבד זה איך יתיישב לדעתו סוגיא דפסחים דמריצה לפני כלבו וכעת דבריו צ"ע. ודחה ההסבר בדברי הר"ן שהוא משום בזיון ולא משום הפסד תרומה. ושוב הביא דברי המהרש"ל והמהרש"א בדעת הר"ן. ושוב הביא את דברי הר"ן בריש פרק מפנין (שבת דף קכו ע"ב) שכתב כדעת הראשונים דפליגי על רש"י וסייע' וכתב 'אבל תרומה טמאה אינה ראויה לבהמת כהן דלהסקה עומדת כדאמר רבא כשם שמצוה לשרוף' וכו' יעו"ש דמשמע דס"ל דתרומה טמאה אסור ליתן לבהמה כדעת התוס' פרק אין צדין. וכתב שדברי הר"ן סותרים זא"ז, וכבר הקשה כן בפירוש קרבן העדה על הירושלמי ריש פרק מפנין, יעו"ש. ע"כ דבריו בתמצית. הנה אם כן הלכה למעשה גם הוא מצטרף בדעת הרמב"ם דס"ל להתיר גם מאכל אדם הראוי לאדם, וק"ו בזה"ז שהיא נשרפת ואין הפסד תרומה שהתיר לתת גם מאכל אדם לבהמת כהן.

מכל האמור נראה שאחר שדעת רבינו הרמב"ם כפי הנראה מרוב המפרשים דס"ל דבכל גוונא שרי, ובהצטרף ההיתר של בזה"ז שבלא"ה הולך לאיבוד, דיש להתיר לכתחילה לתת לבהמת כהן כל דבר מאכל אף אם הוא מאכל אדם. וכן המנהג בימינו הלכה למעשה מידי יום ביומו, ונהגו זאת על פי קדמונים. וראה עוד מש"כ רבותינו האחרונים זה להתיר וזה לאסור וזה רק בצירוף היתרים נוספים, יעו"י בשו"ת משפט כהן (סי' לה). וידוע שכך הייתה ההוראה של הגר"ש סלאנט זצ"ל וכפי שהביאו דבריו בספר ארץ חפץ (תרו"מ סוף גתיב ד בהערה דף ל ע"ב) מה שמתאר שיחתו עם הרש"ס. והוסיף שם שבזמן הזה שמותר לתרום מן הרע על היפה, יכול גם ליקח אותו רע ולתתו לבהמה אך שהוא אוכל שעת הדחק לאדם, יעו"ש. ובספר ארץ ישראל (סי' ו אות א). והגרצ"פ פראנק בשו"ת הר צבי זרעים (ח"א סי' קא וסי' קה) התיר זאת על בסיס כמה צירופים, כשגם הוא הביא סברא שהיום בלא"ה זה הולך לאיבוד, והוסיף גם שההיתר הוא בגרמא להניח לפנייהם והן לוקחות מאליהן, ובסי' קה הוסיף לדון בהאי גרמא, יעו"ש.

וראה עוד בכרם ציון הלכות פסוקות (תרומות פל"ח סעי' טו) שסיכמו הדין כדלהלן, 'מי שיש לו בזה"ז תרומה ותרור"ט ורוצה ליתנה לכהן כדי שיאכיל לבהמותיו או לעופות שלו, והרי מאכל אדם אסור להאכיל לבהמה, יש עצה או שיתרום מהגרועים שהמה ראויין למאכל אדם רק על ידי הדחק ועומדים לאכילת בהמה. או שאחרי הפרשתם יניחם במקום מוצנע איזה ימים ויתקלקלו קצת מאליהם, ויוכל אח"כ לתתם לכהן להאכיל לבהמתם. ויש עצה נוספת לא להאכיל אותן לבהמות באופן ישר אלא להניחם במקום שיש שם בהמות כהן, והן נגשות ואוכלות אותן. ויכול להכשיר מקודם את החלק שרוצה לעשותו תרומה כדי שתקבל טמאה ויסמוך על דעת רש"י הסובר דתרומה טמאה יכול להריצה לפני כלבו'. ובהערות שם הביא המקורות שהזכרנו לעיל.

והנה רש"י הנז' לעיל כמה פעמים בהאי דינא דתרומה טמאה שרי לתתה לפני בהמת כהן, הוא בסוגיא בשבת (דף קכ"ו ע"ב בד"ה מפנין) שכתב שם 'מפנין תרומה טהורה, כלומר, ומהו מפנין דבר הראוי כגון אלו תרומה טהורה דחזי לבהמת כהן, אבל תרומה טמאה לא, דאפילו לבהמת כהן לא חזיא בשבת, דאף על גב דבחול חזיא, כדתניא בכל שעה בפסחים (דל"ב ע"א) שאם רצה כהן מריצה לפני הכלב, בשבת וביום טוב לא חזיא, דזו היא ביעורה מן העולם או להיסק או לבהמה, ואין מבערין תרומה טמאה וקדשים טמאין ביום טוב. ע"כ. וכבר הבאנו לעיל שדעת התוס' בב"מ דלא כרש"י ופליגי עליה והביאו דבריו הריטב"א והרש"ש כאן. וכ"כ הרשב"א על הסוגיא כאן וכתב על דברי רש"י שאין דבריו נכונים כאן דמחו להו מאה עוכלי בעוכלא, דתרומה טמאה אינה ראויה לכלב דבת שריפה היא. וכ"כ הר"ן כאן (בחי'דושים וגם על הריף דף נ ע"א בדפי הריף) דתרומה טמאה לא חזיא לכלב דלשריפה קאי. וכ"כ המאירי על הסוגיא בשבת שם. וכ"כ בעל המאור (על הריף שם) שלא כדעת רש"י.

ומאיך כדעת רש"י ראיתי שכתבו בתוס' רי"ד. וכ"כ הרי"ז בפסקיו (ריש פרק מפנין) 'וכן תרומה טמאה אסור לטלטלה, אף על פי שראוי הכהן להאכילה לבהמתו אין ראוי לעשות כן בשבת, שאסור לבער או לשרוף קדשים בשבתות ובימים טובים, כמו שביאר המורה'.

והנה לעיל (בד"ה והנה מהר"י) הבאנו קושיית התויו"ט בפסחים על רש"י שהקשה דאם תרומה טמאה שרי מדוע הדגישה המשנה הכרשינין שמשמע שרק הם שאינן ראויים לאדם, ולא כתבה גם תרומה טמאה. והבאנו מדברי מהר"י אלקלעי שיישב שאדרבה רש"י לשיטתיה שמוותר גם שאר מאכל אדם, ועוד הוסיף שאדרבה כאשר היא טמאה שאינה ראויה אלא לשריפה ואין בה כבר הפסד תרומה וממילא מותר לכתחילה ליתנה לפני בהמה. וכן השיב על דבריו בשדי חמד (ח"ב עמ' תה ע"א, מערכת מ כלל א בד"ה והרב תוספת) שאדרבה וכן הסברא נותנת ואדרבה החידוש שכרשינין הגם שראויים לאדם בשעת הדחק שרי, ק"ו הכא שלא ראוי לאדם כלל. [ובדברי רש"י הנו' כתבתי לדון באריכות בשו"ת חלקת השדה (ח"א חלה ס"י א) שלכאורה הסכמת רוב ככל הפוסקים שתרומה טמאה מצוותה בשריפה, אי נימא דרש"י פליג על דין זה, או דאף הוא מסכים לזה והוכחתי שם שאכן גם הוא הביא דין זה בכמה מקומות, ורק בסוגיות המסוימות רש"י כתב שאפשר גם לכלבו כיון שא"א בשריפה, יעו"ש. ועוד הבאתי מדברי הרש"ש (עמ"ס פסחים דכ"א ע"ב בד"ה ריב"ב) שכתב שליתן לבע"ח י"ל דחום הטבעי אשר בבע"ח המעכל המזון הוי כשריפה. ובגליון הספר כתבתי שכן ראיתי שכתב במו"ק (ס"י תמח). וכל הדיון שם על ישראל השורף תרומה או חלה, היאך ינהג בה. ודוק מהתם לנידוד לגבי כהן דשרי בקנין כספו ליהנות מהתרומה, בדרכים המותרות ודוק היטב].

עכ"פ למעשה מצאנו לכמה אחרונים שהתירו בזה"ז לסמוך על רש"י וסייעו וגם תרומה טמאה להתיר לתתה לפני בעלי חיים של כהן. והדין מתבאר מדברי כמה מגדולי האחרונים שהז' לעיל, מדברי מהר"ם בן חביב. מהר"י אלקלעי, המעשר והתרומה (עמ' קיג) וכתב שם שכן הסכים הגאון בעל תורת חסד, משפט כהן הנ"ל, ועוד אחרונים. ובספר כרם ציון השלם (ח"ג, תרומות, קונטרס משואות יצחק, עמ' קה) הביאו תשובת הגרי"א הרצוג זצ"ל, שם דן באריכות על האכלת בעלי חיים בגני חיות, ויש שם חיות טהורות וטמאות, אי אריך לתת להם תרומה, ואחר שפתח ואמר שאם הם של ישראל פשיטא שאסור, ואף אם הם של הפקר. ואף אם הם של כהן ההיתר מתי שמוזנותם עליו, ולא יוני שובך או דגים שאין מזונותם עליו [להוציא אם הם בכלובים]. וכתב שאין להסמך גם בגן ציבורי הגם שגם לכהנים יש חלק בזה, אלא יש להקנות גני החיות לכהן. ושוב כתב לדון אם יש להקל גם בתרומה טמאה וכדעת רש"י, וכתב שלמעשה בזה"ז שזה דרבנן, ועוד שרוב הניתן לבעלי החיים זה פירות וירקות שהם מדרבנן לרוב הפוסקים, והשריפה היא קשה מאד שיכולה להביא לירי דליקה וסכנה, אפשר לסמוך על דעת רש"י להתיר תרומה טמאה לבעלי חיים של כהן ובכך מקיים מצוות שריפה לדעת רש"י, אלא שכתב שיניח זאת לפני הבהמה והיא תאכל מאליה [והסתפק שם לגבי הכלובים שכשמניח לפנייהם אם לא חשוב נתינה בידים, וצ"ב], יעו"ש. ובסוף דבריו חשש שמכירה זו כהערמה היא ויש להימנע ממנה. אולם שוב ראה בספר חזו"ע (תרומ' עמ' רלח) שכתב שלפי המבואר בשו"ת יביע אומר (ח"י יו"ד ס"י לח) יש מקום להקל בזה. וכך נראה שנשאר החזו"ע במסקנת ההלכה להתיר ליתן לבהמה כהן תרומה אף אם היא טמאה באופן שהיא נגשת ואוכלת ממנה.

ומש"כ שה"ה לשאר בע"ח של כהן, הנה אמת שמוהרע"ח ריקי בביאורו הון עשיר על המשנה כתב שמזה שכתוב במשנה פרה ותרנגולים, נראה דרמז לנו דאינו נכון להאכילם כי אם למין טהור. ואפשר דאפילו איסור יש בדבר כי בזיון גדול הוא לתרומה שתאכל ע"י דבר טמא, אף על גב דמאכל בהמה היא, ע"כ. ובתחילת דבריו הוסיף שהא דנאמר תרנגולים, נראה דלא התירו אלא לעופות דומיא דתרנגולים דהכהן נהנה במה שהם אוכלים, אבל לעופות שאין מזונותיהם עליו ואינו נהנה אח"כ מהם, אסור להאכילם כרשיני תרומה דהוי כמאבדה בידים. וכן ראיתי שכתב בתוס' אנשי שם על המשנה שם שלא הותר אלא לבעלי חיים שמוזנותם עליו, ולא על יונים שלו

וכדומה שאין צריך להאכילם. [ולכאורה מלשון הרמב"ם בתרומות סופ"ט נראה כדבריהם לגבי יוני שובך. וראה מש"כ האור שמח על הרמ' בהל' תרומות (פ"ט ה"ט) ודוק וראה עוד לעיל בד"ה הקודם מה שהבאנו מהגרי"א הרצוג זצ"ל]. אלא דמש"כ על בע"ח טמאים, הוא תימה מהמבואר בפסחים לעיל שמריצה לפני כלבו. וראה בתשובת הגרי"א הרצוג הנז' לעיל. וכבר נהגו להאכיל כל בע"ח של הכהן, ומנהג ישראל היום על פי גדולי ההוראה בדורות הקודמים, להקנות גני חיות לכהנים עם כל החיות שבהם, ומאכילים אותם את התרומות, ופוק חזי מאי עמא דבר. אלא שמן הנכון את אשר מעבירים לגני החיות שלא לטמא תרומה זו לפני כן, וסתם פירות בחזקת שלא הוכשרו. אולם בדיעבד אם כבר הוטמאו, יש מקום לסמוך ולהקל ולסבור שנתנה לבע"ח כמוה כשריפה, ולהסתמך על דעת רש"י ז"ל, ובפרט אם מניח לפניו והיא ניגשת לאכול מעצמה. וכל זה כמבואר לעיל. [ועוד ראה למרן החזו"א זיע"א (שביעית סי' ה ס"ב ד"ה וכהן). אולם כבר בכמה מקומות הארכנו לגבי חזקת הכהנים, וממילא אין בזה נדנדוד עבירה. ומש"כ לגבי תרומה טמאה, ביארנו הדברים לעיל].

הלכה למעשה:

- א. תרומה טהורה, מותר ליתנה לפני בהמה או שאר בעלי חיים השייכים לכהן. ולכתחילה יניחנה לפני הבהמה בחצר, ולא יאכילנה בידיים. ואין לתת אלא מאכלים שאינם ראויים כ"כ למאכל אדם, אבל הראוי למאכל אדם הרי זה הפסד התרומה להאכילו לבהמה.
- ב. בזמן הזה שהתרומה אינה נאכלת לכהנים, נהגו לתת לכתחילה את התרומה גם כשהיא ראויה למאכל אדם לבעלי חיים של הכהן.
- ג. תרומה טמאה, אין ליתנה לבהמת כהן, אולם כמה מגדולי רבותינו הפוסקים בדורות האחרונים, כתבו שבזה"ז אפשר לכתחילה לסמוך על דעת רש"י וסייעתו שמותר ליתן תרומה טמאה לפני בהמת כהן כאשר הוא מניח את התרומה לפני הבהמה, באופן שהבהמה נגשת אל התרומה ואוכלת.
- ד. ההיתר להאכיל לפני בהמת כהן, הוא גם לפני בעל חי טמא השייך לכהן, וכן העיקר להלכה וכן המנהג הלכה למעשה.

בברכת התורה

שניאור ז. רווח

הגאון רבי שלמה זלמן גרוסמן שליט"א

רב ואב"ד אלעד

גדר השתתפות בפרוטה בנר חנוכה

כתב בשו"ע (או"ח תרע"ז, א), 'אכסנאי שאין מדליקים עליו בביתו צריך לתת פרוטה לבעל הבית להשתתף עמו בשמן של נר חנוכה, וכו', והיינו, שמי שאינו בביתו בימי החנוכה ומתארח אצל אדם אחר, ואין מדליקין עבורו בביתו, אינו צריך לתת חצי מההוצאות של השמן כדי שיהיה שותף במצוה של ההדלקה, אלא די בהשתתפות שלו בפרוטה, דע"י זה נקנה לו חלק בשמן. וכתב במ"ב (פ"ק ג), דה"ה אם בעה"ב מקנה לו בחינם חלק בשמן במתנה הוי כמשתתף בפרוטה.

ונחלקו האחרונים שהאם וכמה צריך הבעה"ב להוסיף שמו בשביל האורח. דעת הא"ר שצריך להוסיף שיעור הדלקה של חצי שעה, וכתב בשעה"צ ס"ק ח' דהפרמ"ג והדה"ח חולקים ע"ז וסוברים דדי בהוספת מעט שמן בשביל האורח, חוץ מהשיעור שצריך ליתן חצי שעה בשביל עצמו, ודעת הפר"ח דא"צ להוסיף כלל שמן על מה שמדליק, ע"ש.

והנה יש לדון לפי השיטות שצריך להוסיף רק מעט שמן, מה מועיל שאכסנאי משתתף בהדלקה ונותן פרוטה ונעשה שותף עם הבעה"ב, הרי בפרוטה קונה רק מעט שמן ואינו דולק חצי שעה אלא דולק רק מעט יותר זמן מהצי שעה של הבעה"ב, ואין פירסומא ניסא על ידו אלא רגע אחד, והרי צריך להדליק את הנרות חצי שעה שהוא שיעור הדלקה, וכ"ש לפי מה שמביא השעה"צ בשם הפר"ח דאין צריך להוסיף כלל שמן, מדוע די בהדלקה מועטת של האכסנאי. הרי לכא' בבית של אכסנאי צריך לדלוק יותר מחצי שעה ולא מוזכר דין זה בפוסקים, ורק הא"ר סובר כן כמש"כ בשעה"צ שם [וגם לשיטה זו יש לדון שא"י ניכר לרואים בחוץ שהוסיפו שמן].

גדר חיוב אכסנאי

והנה יש לדון בגדר חיוב אכסנאי, האם האורח חייב בהדלקת נר חנוכה במקום שנמצא שם כמו כל אדם בביתו, אלא שיש עצה כללית שיכול להפטר מחיובו ע"י השתתפות בהדלקה בפרוטה עבור השמן, ואכן לפ"ז גם כל השכנים יכולים להשתתף ביחד בשמן של חצי שעה ולהדליק נר אחד בפתח הבנין [בלי הדין של חשד], או אפשר שזה דין מיוחד של אכסנאי שאינו בביתו שחז"ל לא תיקנו כלל חיוב הדלקת נרות לאדם שאינו בביתו בזמן חיוב ההדלקה, ותיקנו שיכול לצאת י"ח ע"י שישתתף בהדלקה בפרוטה, [ולכן אפשר דיוצא ע"י השתתפות בפרוטה אחת לכל ימי החנוכה, כמש"כ המאירי במסכת שבת דף כ"ג א' ד"ה חכמי וד"ה אכסנאי, דא"צ להשתתף בכל לילה בפרוטה ודי בפרוטה אחת לכל הלילות, הביאו בבה"ל שם ד"ה להשתתף], וזה דין מיוחד רק של אכסנאי שאינו בביתו שמועיל השתתפות בפרוטה, ולא בשותפים הגרים בבית אחד, ואכן ראה בבה"ל (סעי' א. ד"ה עמו) שהביא בזה מחלוקת הלבוש והפרמ"ג עם הפר"ח, אם שני בעלי בתים הדרים בחצר אחד ואין סמוכין אחד אצל השני, וכל אחד אוכל משלו, אם די בשיתוף ביניהם בשמן

[שזה קנין רגיל], או שצריך כל אחד להדליק בשלו, או שענין השיתוף בשמן הוא דין מיוחד של אכסנאי ע"ש.

קנין בשמן עבור האכסנאי

עוד יש לדון במה שכתב המ"ב (שם, א) בשם המאירי והח"א דצריך הבעה"ב להקנות לו חלק בשמן ע"י קנין, ונעשה שותף בכל השמן כולו [ואף דמעיקר הדין א"צ שיהיה השמן שלו, דלרוב הפוסקים אין דין לכס בנר חנוכה, עיין במ"ב סימן תרע"ג ס"ק שנסתפק אם שמן גזול כשר לנר חנוכה, ע"ש. ונראה דא"צ שיהיה שלו, וראה בשדי חמד מערכת חנוכה אות ט"ו בשם הבית יצחק, ועיין בשבט הלוי ח"ג סימן פ', ע"ש. אמנם עיין במקראי קודש - חנוכה סימן כ"א דיש משמעות בר"ן ובעוד ראשונים שכן צריך לכס, עכ"פ בפשטות הפוסקים נראה דא"צ לכס. מ"מ יש לומר שבאכסנאי יש דין מיוחד שצריך להשתתף בפרוטה, ואפשר דא"צ באמת קנינים ע"ז שיהיה שלו, אלא די שהוא משתתף בפרוטה שע"יז הרי"ז כשלו ונפטר מהדלקה, ודו"ק].

והאחרונים דנו איך עושים את הקנין בשביל האכסנאי, דכסף לבד אין קונה במטלטלין, כמש"כ בשו"ע חו"מ (סי' קצ"ח סעי' א'), שגזרו חכמים שלא יהא מעות קונות גזירה שמא יתן הלוקח למוכר דמי החפץ, וקודם שיקח את החפץ יאבד באונס, שמא תיפול דליקה וישרף או יבאו ליסטים ויטלוהו, ואם יהיה ברשות לוקח יתמהמה המוכר ולא יציל, לפיכך העמידוהו חכמים ברשות המוכר כדי שישתדל ויציל, וכו', ע"ש. ונחלקו שם הש"ך והרמ"א אם במקום שאין חשש שלא יציל המוכר אם המעות קונות, או שלא חילקו בזה.

ועיין בלשון הטור שכתב, אכסנאי חייב להדליק בפני עצמו ואינו יוצא בשל בעל הבית, ומיהו בפרוטה שיתן לו וישתתף עמו סגי, ומשמע שיש על האכסנאי חיוב הדלקה. ולפי"ז אפשר דאם הוא שותף עימו בשמן אין לחוש שהמוכר לא יציל, שהשמן הוא גם שלו וצריך לצאת בזה יד"ח, ובה לא תיקנו חכמים שהמעות לא יקנו שאין חשש שלא יציל, ולכן קונה את השמן ע"י המעות. ועיין ברמ"א (א"ח קצ"ט, א) גבי הנותן מעות על יין לקידוש בערב שבת, שיש שכתבו שקנה, דמצוה שאני שבזה מועיל קנין כסף במטלטלין, דכל כהאי גוונא העמידו דבריהם על דין תורה, ע"ש. ולפי"ז אפשר שגם בנרות חנוכה הוא דין של מצוה ומועיל קנין מעות. וראה בשו"ת שבט הלוי ח"א סימן נ"א ועוד שדנו בזה.

כמה דרכים בביאור גדר השתתפות בפרוטה של האורח אצל בעה"ב:

א. אורח שאינו בביתו לא תקנו לו חז"ל להדליק נר חנוכה כמו אדם שנמצא בביתו, וכדלעיל, אלא זה סוג תקנה אחרת של השתתפות בפרוטה בהדלקה של הבעה"ב. דעיקר תקנת ההדלקה של חז"ל הייתה רק על מי שנמצא בביתו, אבל גם מי שאינו נמצא בביתו לא פטרוהו לגמרי, אלא חייבוהו להשתתף בפרוטה עם בעה"ב, דהיינו שיעשה פעולה להראות שגם הוא שותף בהדלקת הנר, ובה יוצא חובת תקנת ההדלקה שלו. ואי"ז כחיוב רגיל של הדלקה על הבית אלא שזה חיוב על האדם. ובתקנה זאת סגי בהשתתפות של משהו. ואפשר להוסיף ולתת טעם קצת, על פי מה שביארנו דבכל הדלקה יש שני חיובים, יש חיוב הדלקה על הבית כמו חיוב מזוזה על פתח הבית, וכן ישנו חיוב הדלקה על הגברא, וכשאינו בביתו אין עליו חיוב הדלקה בבית אלא רק חיוב הדלקה על האדם, שיראה שהוא מאמין בנס, וע"י נתינת פרוטה והשתתפות בהדלקה של בעה"ב יצא חובת גברא של ההדלקה, שמראה שמאמין בנס ודי בהדלקה מועטת של אכסנאי, ולכן א"צ שישתתף בשמן כשיעור ההדלקה, אלא סגי בעצם ההשתתפות בהדלקה.

עוד אפשר לומר כעין זה, שאין עליו חובה להדליק כמו בביתו, אלא זה חיוב רק מפני החשד, ולכן סגי בהשתתפות בפרוטה ששוב אין בזה חשד. ולפירוש זה אפשר שאין הבעה"ב צריך לעשות

קנינים כדי להקנות לאורח זכות בשמן, והעיקר הוא עצם ההשתתפות של האורח בשמן [ואף אפשר לצד זה, שאין הבעה"ב צריך לכוון להוציא את האורח בהדלקה, שהעיקר זה ההשתתפות שלו, אך אין נראה כן בפוסקים, ובפשטות צריך הבעה"ב לכוון להוציא בהדלקה]. ולכן דעת הפר"ח דא"צ להוסיף בשמן בשביל האורח, דהעיקר הוא עצם ההשתתפות, וגם הא"ר שסובר שצריך להוסיף מעט שמן אף שאינו ניכר תוספת ההדלקה, דהעיקר הוא להראות שעושה פעולה בשביל הדלקת הנרות (ראה מש"כ בסיומ"ק, ה). כמו"כ אפשר שא"צ הבעה"ב להוסיף שמן בנר בגלל חיוב האורח רק כשיש חשש מפני החשד, ועכ"פ די שיוסיף מעט שמן וא"צ להוסיף שמן כשיעור חצי שעה.

ב. יש על האורח חיוב הדלקה כמו כל חיוב הדלקה שיש לכל אחד בביתו, אלא דע"י נתינת הפרוטה הוא נחשב כאחד מבני הבית, ונפטר בהדלקת הנרות של בעל הבית, ובוהו י"ל בשני אופנים, צד אחד, שא"צ לעשות קנין בשמן עבור האורח, שאינו מדליק כשליחו של האורח אלא האורח נכלל בכלל בני ביתו, ולא מצד דיני קנינים אלא שע"י הפרוטה הוא נחשב בכלל בני הבית לענין זה, וזה דין מיוחד באורח שניתן בקלות ע"י פרוטה להחשיבו כבני הבית, ולא בכל שכנים שרוצים להשתתף, ולפי"ז יתכן שא"צ הבעה"ב לכוון להדיא להוציא את האורח בהדלקה, כיון שהוא נכלל בתוך בני ביתו, אך אין זה מוכח מפני שאיכא למימר שכן צריך לכוון במפורש להוציא, דהרי גם בבני ביתו אפשר שבאמת צריך לכוון להוציאם בהדלקתו, ואע"פ דלא הוזכר בשו"ע שצריך לכוון להוציא את בני ביתו וכל הסמוכים על שולחנו, אפשר מפני שהדלקה של בעל הבית כוללת ממילא את כל בני הבית הקבועים, וכלשון המ"ב (ת"ע"א, ח) דהכל נגררים אצל בעה"ב וכו', וראה מש"כ לעיל שא"צ לכוון להוציא את אשתו ואף לא את בני ביתו, אמנם באכסנאי צ"ע דאפשר דצריך לכוון במפורש להוציא.

ובזה יבואר דעת הפר"ח שכתב שא"צ להוסיף כלל על השמן עבור האורח שמשותף בפרוטה, וגם הפרמ"ג והדה"ח סוברים שיש להוסיף רק מעט שמן ולא כפי השיעור של חצי שעה, כיון שהוא בכלל בני הבית, אלא שאמרו להוסיף מעט שמן לאורח מהדין הנוסף, להראות שהוא ג"כ מאמין בנס ומשתתף בהדלקה, וגם בזה מובן מדוע לא אמרינן בזה מצוה בו יותר מבשלוחו, דאין לו חיוב עצמי אלא הוא בכלל בני הבית.

ומצאתי כעין טעם זה בשו"ת מנחת שלמה (ח"ב סי' ב"ח), שדן בגדר בית להדלקה שכתב, דפשוט שאין יוצאים ידי חובת הדלקה בבית של אחר. וכן גבי הדלקה של בית הכנסת, כתב הגר"א הטעם משום דאמרו "איש וביתו" וזה אינו ביתו. ואפ"ה באכסנאי מהני השתתפות עם בעה"ב. והטעם שהשתתפות בשמן מחשיבה אותו כאחד מבני הבית, וסגי בזה להחשב ביתו, אע"פ שכל היותו שם הוא בדרך ארעי וכו', ע"ש, והיינו שהשתתפות בשמן של בעה"ב מחשיבה אותו כאחד מבני הבית. ואפשר דאין צריך שיעשה קנינים לזכות בשמן, אלא די במה שנחשב מבני הבית שהוא שלו.

ולכאורה למה צריך דוקא השתתפות בשמן של חנוכה, הרי גם ע"י השתתפות בשאר אוכלין וכיו"ב יחשב ע"י זה כביתו, ובשו"ע כתב להדיא דצריך להשתתף בשמן עצמו, ונראה דצריך שיהיה ההשתתפות בהדלקה כדי להראות שגם הוא מאמין בנס, ורק ע"י זה נחשב כאחד מבני הבית לענין זה ולכן א"צ לעשות קנין אלא העיקר הוא הנתינה של האכסנאי.

עוד טעם ניתן לומר לזה שצריך להקנות לו חלק בשמן לפי הצד זה שנחשב כאחד מבני הבית, כדי שיהיה שותף בשמן כמו שביארנו לעיל, וע"י השותפות שיש לאורח בשמן, [אפשר שכיון שהאורח שותף בשמן ומצד דין שותפות יכול למנוע אותו מלהדליק בלי הסכמתו, משום שיש לו חלק בכל טיפת שמן, ולא אמרינן לכתחילה להדליק ע"י ברירה, ולכן נחשב כאילו שהוא מדליק בעצמו], נחשב גם כהדלקת האורח, וצריך לכוון להוציא בהדלקה, ובוהו נחלקו הפוסקים אם צריך להוסיף

שמן בנר וכמה שמן צריך להוסיף, כמש"כ לעיל. ולשני הצדדים אפשר שיש עליו דין מהדרין להדליק לבד.

ג. עוד יש לומר, דא"צ בנר חנוכה שהשמן יהיה שלו, כמש"כ לעיל, ודי שישתתף בפרוטה שע"י זה האכסנאי נפטר מההדלקה, וא"צ לעשות קנין על השמן. ובהו יבואר דעת הפר"ח שא"צ האכסנאי להוסיף כלל על השמן, כמש"כ לעיל, עיי"ש.

והשפת אמת בשבת (כא, ב) דן בגדר תקנת הדלקת נר חנוכה, אם זה חובת הבית כמו מזוזה וכמו נר שבת וכדו', והא דאושפיזא משתתף בפרוטה י"ל שהוא כדי לעשות המצוה בממונו, אבל מדינא יוצא ע"ש, והיינו שחידש דחייב אכסנאי הוא משום שיש ענין שיהיה הנר בממונו, ולכן אפשר שא"צ גם להוסיף שמן להדלקה, אבל חובת ההדלקה של הבית יצא גם בלי השתתפות בפרוטה.

אך פשטות הסוגיא והראשונים והפוסקים נראה דענין הפרוטה הוא חייב מדינא, שיהיה לו שותפות בשמן, או שיתן מדיליה, והוא חובה על האכסנאי, או שזה חובת גברא על אדם, שצריך להדליק ולהניחו בבית, רק שהבעה"ב מוציא כל בני ביתו, [והרבה אחרונים דנו בזה, עיין בפנ"י שבת דף כ"א ב', שהוא כעין חובת הבית ע"ש. ולשון הרמב"ם בפ"ד הלכה א' מצותה שיהיה כל בית ובית מדליק נר אחד, ומשמע דיסוד החיוב הוא על הבית].

סוד נרות חנוכה

חנוכה ח' נרות, האחת כנגד העולם הזה והאחת כנגד זמן המשיח שהם שבעה רמז לשביעיות. כי ששת אלפים שנה הוי עלמא והז' כולו שבת. ומנורת מתתיה מן ח' נרות לעולם הבא דכתיב למנצח על השמינית, והנה שמיני חג עצרת כי הוא היובל הגדול כלו קדוש, ויום השבועות הבא בשבוע הח' אחר ספרנו שבע שבועות, ובעבור כי השמן רומז לדבר עליוני הבא מן החכמה שהיא הגולה שראה זכריה שהיו יוצאין ממנה שבעה ושבעה מוצקות כי אין מלת הז' האחר מיותר, כמו שאמרו ז"ל שהוא כמו אל החצר החיצונה כי בכאן הוא צריך. וכמו שפירש הרמב"ן ז"ל כי ז' וז' הם ז' פעמים והם מ"ט מוצקות כנגד מ"ט שערי בינה שנבראו בעולם. ולכן אמרו חכמים ז"ל הרגיל במצות נר חנוכה הויין ליה בנים תלמידי חכמים. וכמו שאמרו רב הונא הוה רגיל דחליף וכו', ועל זה אסרו להשתמש לאורה, ואפילו תשמישי מצוה. ומצותה בסוף השקיעה לא בשקיעה ממש לקיים, לא ימיש מלמד שעמוד הענן משלים לעמוד האש.

דרשות ר"י אבן שועיב (פרשת מקץ)

הרה"ג
משה יהודה לנדאו
שליט"א

מרבני המכון

הרחקת כלאים בגפנים המודלות על פרגולה

שאלה: בכניסה מהגינה לבית יש פרגולה, ועליה מודלים ענפי גפנים, כך שכל הכניסה מוצלת. הגפנים נטועות מחוץ לפרגולה. מתחת לפרגולה ומחוץ לפרגולה בסמוך לה, זרועים גם צמחי מאכל למיניהם. השאלות שנשאלות הן: האם יש איסור כלאי הכרם מתחת לפרגולה? האם גם מה שמחוץ לפרגולה יאסר מדין "עריס"? מהו "עריס", ומה ההבדל בינו לבין כרם או גפן יחידה?

תשובה: בשאלה זו פירט בהרחבה רבינו ראש המכון הגרש"ז רווח שליט"א בספרו חלקת השדה ח"א כלאים סי' יא, והוסיף ודן האם מותר ליהנות ולשבת בפרגולה זו, שהרי כלאי הכרם אוסרים בהנאה. וכן האם הזמורות נאסרות, האם דווקא במפולת יד נאסרו, והדין כשזרוע רק מין אחד בכרם. אלו מינים אוסרים בכרם, דין ירקות וקטניות, והדין כשהענבים לא הגיעו לכפול הלבן. ובתשובתו פירט והרחיב בכל פרטי הדין והספיקות כיד ה' הטובה עליו.

ובכל זה לא באתי אלא לדון בדין "עריס", שאף שאינו "כרם", מ"מ מחייב הרחקה ואוסר ד"א מהגפנים, ולעיתים צריך להרחיק ד"א לא רק מעיקרי הגפנים אלא מסוף ההדליה. ובנוסף י"ס שבעריס מרחיק ד"א גם אחרי הכותל. כדי לדון בהלכת עריס הקדמתי בקצרה את עיקרי דין ההרחקה, אך פרטי הדין מפורטים בהרחבה בתשובה הנ"ל.

א. גידולים [שנאסרים בכלאי הכרם] יש להרחיקם מעיקר הגפנים כדלהלן: אם הגפנים מוגדרות ככרם מרחיק ד' אמות מעיקרי הגפנים. אם דין "עריס" [יתבאר להלן] להן, מרחיק מהן ד' אמות. ואם אינן כרם או עריס, דינן כגפנים יחידות, ומרחיק מהן ששה טפחים אפילו אם יש שם גפנים רבות, ובלבד ששריגי הגפן אינם מעל הגידולים.

הגדרת כרם ברורה. בכרם לכה"פ חמש גפנים. הגפנים צריכות להיות מכוונות זו כנגד זו, נטועות לכה"פ בשתי שורות מקבילות, שתי גפנים כנגד שתיים, והחמישית יוצאת זנב [ונחלקו הראשונים היכן מקומו של החמישי, ואכ"מ]. אם אין הגפנים מסודרות כאמור, אין להן שם כרם אפילו אם יש שם גפנים רבות [אא"כ יש הכשר כרם בחמש מהגפנים, מצטרפות השאר בתנאים מסוימים].

לעומת זאת, "עריס" האוסר ככרם אמנם צ"ל לכה"פ חמש גפנים, אבל אין צריך שיהיו בשתי שורות. ואפילו בשורה מכוונת אינן, אלא אף אם חלקן נכנסות וחלקן יוצאות דין עריס להן כל שהן מודלות על כותל וכדומה, כפי שיתבאר.

ב. כשיש גידולים [שנאסרים בכלה"כ] תחת ענפי ועלי הגפן - נאסר משום כלה"כ אפילו אם אין זו כרם אלא גפן יחידה, אפילו אם הגפן עצמה רחוקה משם (כלאים פ"ז משנה ג-ה. רמב"ם כלאים

פ"ו ה"א).

והנה כשהגפן גבוהה יותר מ"טפחים מהגידולים כתב המב"ט (בגליון לשו"ע יו"ד רס"י רצו) שאינם נאסרים אא"כ אין י"ט ביניהם, וכן הביא הברכ"י שם שכ"כ מהר"מ בן חביב ומהר"ש מולכו [בברכ"י דן באופן שכותל מפסיק בין הגפן להדליה]. ואמנם החזו"א (סי"ג סק"ח ובמכתב המובא שם) תמה ע"ז, והוכיח מכ"מ שגם כשגבוה מ"ט נאסרים הגידולים [וכן ראייה מהמשנה פ"ו מ"ב - "אינו אוסר אלא כנגדו", כמבואר בראשונים שם. וזה בכלל ראיית החזו"א מהרמב"ם פ"ח ה"ח]. ולכן כ' "ומאד קשה לחלוק על הני רבוותא, אבל לא נראה שום מקום לקיום הוראה זו". אעפ"כ כתב שם להקל שהרי לא ניטעו במפולת יד [שי"ס שלהלכה קי"ל כר' יאשיה שרק כשזרע במפוי נאסר], ובפרט אם רק מין אחד זרוע שם, מאחר שדעת התוס' שכל דין זרעים שתחת הגפן אינו אלא מדרבנן. וראה במכתב המובא בחזו"א שם צדדים נוספים להקל לבטל במאתיים, וכשא"א והוא הפסד מרובה אפשר שיש להקל [ונראה שכוונתו להקל אפילו כשהשריגים אינם גבוהים י"ט], והביאו בד"א (פ"ו סקנ"ט).

ורבינו הגרשז"ר שליט"א בתשובתו הנ"ל טרח רבות ליישב את קושיות החזו"א, ע"ש בהרחבה, ולכן נקט שם שאינו מקדש ביותר מ"ט. ועל הקושיא מהמשנה בכלאים פ"ו מ"ב שמדברת בגבוה י"ט, שהרי כשההדליה גבוהה עד כדי שהבוצר אינו יכול לבצור מלמטה, הראה לי רבינו שליט"א שהמהר"ם ב"ח בס' קול גדול תי' שמדובר שהזרעים צמחו וגבהו, ואין בין צמיחתם לבין הגפנים י"ט. ועדיין הקשה ע"ע שם מהרמב"ם שכ' שאסור לזרוע שם, ובשעת הזריעה ותחילת הצמיחה יש י"ט. ותי' שמדובר שחלק מהגפנים נוטים למטה מ"ט [ולענ"ד הוא דוחק גדול. עוד אפשר היה לת' קושיא זו עפ"י הרדב"ז על הרמב"ם פ"ח ה"ח שביאר שההדליה במדרגה היא על שפת המדרגה, ע"ש, אלא שביאורו מחודש, וכל המפרשים לא פירשו כמותו].

להאמור היה נלענ"ד שגם כשענפי האילן גבוהים מ"ט יש לאסור לזרוע שם, ואפשר שאפילו בדיעבד כשאינו הפסד מרובה יש לאסור, וכן מלשון הרמב"ם (פ"ו ה"א): "כל הזרע תחת השריגים והעלין היוצאין מן הגפן הרי זה קידש...". נראה שאוסר אפילו גבוה, וכ"כ הרש"ס שם בשם הרמב"ם, וכחזו"א. ובדיעבד בלא"ה יש צירופים להקל, כדלעיל. אמנם בדברי עם רבינו הגרשז"ר שליט"א שהראה לי את התירוצים על קו' חזו"א, דעתו הרחבה שניתן לסמוך על כל גדולי הוראה אלו שהתירו למעלה מ"ט מאחר שסיכוך הוא איסור דרבנן [כ"כ תוס' ב"ב פב:]. וכן הביא בצה"ל פ"ו ס"ק צח מהשטמ"ק בשם תוס' הרא"ש ותוס' שאנץ ותוס' הר"פ, וכ"ד החזו"א], וכאשר ארבעה גדולי עולם מורים להתיר, לא גרע מספק באיסור דרבנן שהוא לקולא [וכן יש לצרף את הספק בכלאי הכרם כשאינו במפוי, וכל הדליה אינה מפולת יד]. ועצ"ע.

ג. גידולים שאינם תחת הגפן, והם רחוקים כדין מעיקר הגפנים ומהכרם, מותרים, ואף מותר לזרועם בסמוך להדליה, אם אינם תחת הקנים שעליהם הידלו גפנים, שהשריגים עתידים להתפשט לשם, אף שעדיין לא התפשטו. אמנם אם יש לגפנים הנוכרות דין "עריס", יש להרחיק ד' אמות מסוף ההדלייה, ולא רק מהגפן.

מהו עריס ודינו, ומדוע שונה מכרם

שנינו במשנה (כלאים ריש פ"ו): "איזהו עריס, הנוטע שורה של חמש גפנים בצד הגדר שהוא גבוה עשרה טפחים, או בצד חריץ שהוא עמוק עשרה טפחים ורחב ארבעה, נותנין לו עבורתו ארבע אמות. בית שמאי אומרים, מודדין ארבע אמות מעיקר הגפנים לשדה. ובית הלל אומרים, מן הגדר לשדה". הלכה כב"ה.

עריס הוא כשחמש גפנים מודלות על כותל, ואף שאינן מסודרות ככרם, אלא הן בשורה אחת, אם הן מעורסות [מודלות, נשענות, מטפסות] למחיצה או לכותל, דין עריס להן. ואפילו כשאינן מכוונות כשורה, אלא חלקן נכנסות וחלקן יוצאות, חייב להרחיק מהן.

הרמב"ם (כלאים ריש פ"ח, וכ"ה בשו"ע י"ד סי' רצו סע' נו) מבאר את ההבדל בין עריס לכרם, וז"ל: "הגפנים שגדלו כברייתן והרי השריגים והאשכולות שלהן מושלכין בארץ הן הנקראין כרם. אבל העושה כמו מיטה או כמו שבכה גבוהה מעל הארץ כדי שיהיו האשכולות והשריגים נמשכין עליה והגביה נוף הגפנים מעל הארץ על אותה המיטה והדלה אותו הרי זה נקרא עריס... ודינים אחרים יש בעריס. הנוטע שורה אחת של חמש גפנים או יתר וערסן על גבי כותל גבוה עשרה וכיוצא בו או שנשטען בצד חריץ עמוק עשרה ורחב ארבעה הרי אלו נקראין עריס וצריך להרחיק מן העריס ארבע אמות ואחר כך יזרע כדרך שמרחיק מן הכרם". וכ"פ הרמב"ם בפי"ה מ: "וגפני כרם מתפשטות על הארץ... ועריס הוא גפן אדרת הסמוכה על הקיר או על קורות וזולתם, ואז תתפשט ותימשך יותר ממה שתתפשט על פני הארץ" [בתרגום שלפנינו (פאה סופ"ז וכלאים רפ"ו) מתורגם העריס "גפן אדרת", ובתרגומים אחרים "כרם העשוי כסוכה"].

יש לדון מהו הפרט ומהי הסיבה שהיא הגורמת להפוך את הגפנים לעריס. האם הגפנים עם הכותל כנגדן הוא כעין ב' שורות ובכך דומה לכרם, ולכן תיקנו שדינו ככרם להרחקת ד"א, או שמא הגפנים המודלות על מחיצה הופך אותן לחשובות ככרם. או שמא הכותל או מחיצה אינו תנאי כלל לעריס, אלא הוא רק אחד מאופני הדלאה, וכל הדלאה של חמש גפנים על אותו כותל או קורה תיקרא עריס. צד נוסף הוא שלא צריך ששריג הגפן יהיה מודלה על הכותל, אלא כיון שהאפיפירות מחוברות לכותל, ותחילת השריגין מחוברים לכותל, כבר חשיב עריס.

יש שפירשו [ראה מרכה"מ ועוד] שסיבת החיוב בעריס היא מפני שנראה ככרם שבו שתי שורות מאחר שהוא מודלה על כותל או על מחיצה, והכותל נראה כשורה השניה. ומשום כך נאמר בהלכת עריס שצריך להרחיק ד"א הן מהגפנים לצד הגפנים, והן מהכותל וחוצה לו. לשיטה זו יש שכתבו שתנאי לאיסור מדין עריס הוא שיש כותל או מחיצה מקבילים לגפנים ונראה ככרם, ואם הגפנים מודלות על סוכך או עצים שאינם כותל, לא יהיה בהן דין עריס [וראה להלן]. וכ"כ שנראה שהמחיצה שמודלית עליה צריכה להיות כדין מחיצה, ואם אינו לבוד או פרוץ מרובה על העומד אינו עריס, וזו כוונת המשנה איזהו עריס שיש לו דין עריס, המודלה על גדר, שדווקא בכה"ג נאמרה בו חומרת עריס [וראה בד"א בביה"ל רפ"ח שמביא גירסא מכת"י שבתוספתא רפ"ד כך. אמנם בתוספתא שלפנינו וכפי שפירשו כל המפרשים שם והגר"א בהגהותיו לא דיברו על עריס כלל, וכן דיני עריס נאמרו בתוספ' במקו"א].

אלא שצריך להבין שהרי המשנה כתבה שמרחיק גם כשנטע בצד חריץ שעומקו עשרה טפחים ורוחבו ארבעה, וכיצד מתקיים דין זה כשהגפן ליד החריץ? וי"ל לשיטה זו שכיון שהתפשטו הענפים מעל פי החריץ, או כפי שסובר החזו"א, הענפים זוחלים על דופן החריץ כלפי מטה וגם זו הדליה, ודופן החריץ הוא מחיצה לענין תוכה, חשיב ככותל ונראה ככרם. וזה דוחק [או שמא מאחר שיש לה שם מחיצה, חשיבא מחיצה למעלה מדין גוד אסיק. אמנם לענ"ד הדברים תמוהים, דגם אם כה"ג שייך גוד אסיק, זהו דווקא בהלכות הצריכות שם מחיצה, אבל בעריס לא שייכות הלכות מחיצות כלל, וכל חומרת מחיצה דעריס הוא משום שנראה ככרם של שתי שורות, ובחריץ לא שייך זה. וע"ע להלן].

ובפרט קשה לשיטה זו, שבירושלמי הביא דין עריס גם באופן שהגפנים צמודות לגמרי לגדר, כלשון הירושלמי "שהיה חבוק לכותל". ואמנם הירוש' העמיד כך רק בדברי ר' ישמעאל ור' יוסי, לקיים את שאמרו שם שריב"נ ור' ישמעאל ור' יוסי אמרו דבר אחד, אולם עדיין מוכח מהירוש'

ששם עריס הוא גם כשהגפנים צמודות לכותל. ומוכח שמתקיים שם עריס וחשיבותו לא מפני ששורה כנגדו. וגם ללא הירוש', לשון המשנה שעריס הוא הנוטע בצד גדר או חריץ, ולא ביארה שצריכים להיות רחוקים קצת כדי שייראה כב' שורות, משמע שאפילו כשאין הגפן מרוחקת הדין כן, אדרבא, בחזו"א כ' שנראה שעריס הוא רק כשאינו רחוק ד"א מהכותל, ואילו מעיקר תנאי כרם שיהיו רחוקים ד' אמות זמ"ז!

וע"כ צ"ל שעיקר ההבדל בין עריס לגפן רגילה הוא בכך שהגפן מודלית ועומדת ולא נזחלת על הקרקע, שמאחר שהגפן מודלית ונערכת למעלה יש לגפנים חשיבות כרם אף כשאין בהן ב' שורות. ואפילו כשאין הגפנים בשורה מכוונת, מאחר שמודלות יש להן חשיבות כרם.

היה מי שרצה לומר שסיבת חשיבות העריס היא מפני שנוצר מקום בין הגפן לכותל שהשריג עליו, ונוצר כעין כרם, וזהו הטעם שחריץ מועיל כעריס, ששריגי הגפן לא יורדים לחריץ אלא מודלים על שפתו. אלא שמהירוש' הנ"ל מוכח שאינו כן, אלא עיקר חשיבות ההדליה הוא בכך שהגפן מטפסת ועולה, שהרי גם אם אין מקום שעליו השריג מאהיל נחשב עריס, כמבואר בירוש' "תיפתר שהיה חבוק לכותל" [וי"ל. וצ"ע]. הרי שחשיבות גפנים המודלים יוצרת דין עריס. וצריך שיהיו חמש משום שהתחדש בכרם שפחות מחמש נקרא יחידי, וה"ה בזה [אגב, במצות שכחה נאמר במשנה חילוק בין עריס לרוגליות, שהן הגפנים שהענפים והענבים זוחלות על הארץ, מתי נחשבת שכחה בהן. וז"ל הרמב"ם (הל' מתנו"ע פ"ה הכ"ו): איזהו שכחה בעריס כל שאינו יכול לפשוט את ידו וליטלה, ובכרם משיעבור מן הגפן ומן הגפנים וישכח אותה. ובד"א שם כ' בשם הרש"ס שעריס הוא חמש גפנים. ולענ"ד הוא תמוה, ולשון עריס מתפרש גם על גפן יחידה המודלית, אלא שבכלאים צריך חמש. אבל במצות שכחה מאי נפ"מ אם היא גפן יחידה או חמש? וראה שם בצה"ל].

בחזו"א בסי' יב מסתפק ונוטה שלא צריך ששריג הגפן יהיה מודלה על הכותל, אלא כיון שהאפיירות מחוברות לכותל, ותחילת השריגין מחוברים לכותל, כבר חשיב עריס. ובהלכותיו ביו"ד פסק כך. וצ"ב מה מוסיף הכותל אם אינו מודלה עליו אלא הוא רק המעמיד של הכלונסאות. ואצ"ל שלמד שסיבת עריס הוא שישגפנים ומחיצה מאידך, כעין הצד הראשון הנ"ל [וא"כ מצינו כבר שתי נפ"מ מחמת שלמד כך, זו, וגם שסובר שמעבר למחיצה לא שייך דין עריס, ולכן הוצרך לפרש שבמדרגה חידשו מראית עין, כדלהלן].

שיעור ההרחקה בעריס

כאמור, נחלקו ב"ש וב"ה מהיכן מרחיקים. ולדעת ב"ה מרחיקין מהגדר. הראשונים נחלקו בדעת ב"ה מה הכוונה שמרחיקים מהגדר, האם דין זה הוא לקולא, שמודדים ד"א לצד הגפנים מהכותל ולא מהגפנים, או לחומרא שמודדים אל מחוץ לכותל ד"א מהכותל [נחלקו בגירסת הירוש' וביאורו]. וז"ל הרמב"ם פ"ח ה"ג [וכ"ה בשו"ע סי' רצו סנ"ח]: "ומהיכן מודדין, מעיקר הגדר שערסן עליו. כיצד הרחיק את השורה של גפנים מן הכותל אמה ונמצא העריס מן הגפנים ולכותל מודד מן הכותל ארבע אמות וזורע ונמצא בין הזרע ובין עקרי הגפנים חמש אמות. ואם בא לזרוע מצד הגפנים מרחיק מעיקרי הגפנים ארבע אמות שנמצא רחוק מן הכותל חמש אמות. ועל דרך זו דנין בכל עריס" [חזר בו במקצת ממש"כ בפיה"מ, ע"ש]. אולם בראב"ד שם משיג: "א"א מעולם לא עלה על דעת שום מפרש שיהא צריך הרחקה מאחורי הכותל שהרי הכותל מפסיק בין הגפנים והזרע, אלא כל הרחקה או מן הגפנים לשדה או מן הגדר לשדה, וב"ה סברי מן הגדר לשדה. ואם היו שתי אמות מן הגפנים לגדר למ"ד מן הגדר מושחין דהיינו ב"ה אינו אסור אלא שתי אמות, וב"ש דאמרי מן הגפנים מושחין אסור עד שתי אמות אחרות, והכי איתא בירושלמי".

דעת הרמב"ם להלכה שדברי ב"ה נאמרו לחומרא, ויש להרחיק לשני הצדדים, מהגדר וחוצה לה לאחוריה ד' אמות, וכן מהגפנים ופנימה ד' אמות. כלומר שמחיצה זו אינה מפסיקה בין הגפנים לחוצה להן, שמאחר שהגפנים מודלים על הכותל, נחשב הכותל כחלק מהכרם, ואינו מפסיק ומבדיל בין הכרם לחוצה לה. אמנם הראב"ד חולק וסובר שהגדר ודאי מפסיקה, ולא נחלקו אלא מהגדר ולפנים.

הגם שבר"כ נקטינן כהרמב"ם והשו"ע, כאן כ' הגר"א (שם סקנ"ט) שהעיקר כדברי הראב"ד וכגירסתו בירוש'. וראה בצה"ל (פ"ח סקנ"ז) שהביא שכ"ד ריבמ"צ ונימו"י וכ"נ במאיירי. והחזו"א הביא את דעת הראב"ד בסתם ודעת הרמב"ם כ"א. ומ"מ יש להחמיר כדעת הרמב"ם, ומסתמא בדיעבד בספק כשיש צירופים נוספים ניתן להקל כיון שהוא ספיקא דרבנן [וכפי שהקל בחזו"א סי' יג סק"ח, כמובא לעיל].

האם יש ערים ללא כותל ומחיצה, ודין ערים שממשיך אחרי הכותל

והנה יש לדון מה הדין כשאין מחיצה, אלא הגפנים מודלות על פרגולה וכדו', או על כל דבר שאינו מחיצה. לכאורה משמעות חלק מהראשונים [וראה לשון הר"ש והרא"ש] שאין כאן דין ערים, ואי"צ להרחיק אלא מתחת לגפן, וכן מעיקר הגפנים כגפן יחידית. גם בדעת הרמב"ם יש שפירשו בפשיטות שללא כותל אין דין ערים [מאחר שהמשנה הזכירה כותל בדין ערים]. אמנם לענ"ד בלשון הרמב"ם נראה שעיקר הערים הוא היותו מודלה, ואף כשאין כותל צריך להרחיק. ומה שכתבה המשנה שהערים על כותל או ליד חריץ יל"פ לפי שי' הרמב"ם הנ"ל שאפ"ה חשיב ערים לאסור אחורי הכותל, ולא נימא כיון שיש כותל וחריץ לא נאסר אחוריו שהכותל מבדיל [וכדעת הראב"ד]. אך כשאין כותל ודאי מרחיק מהערים. ולדעת הראב"ד הכותל כאן הוא רק סיבה להקל שימדרו ד"א ממנו ולא מהגפנים, אך כשאין כותל, או כשיש כותל והדלאה עוברת אותו וממשיכה, ייאסר מסוף ההדלאה ד"א, וכפשטות משנה ב' בערים היוצא מן המדרגה, וכדלהלן.

הנה מלשון הרמב"ם בהל' א' לא מוזכר שיש מחיצה, אלא הדליה ע"ג מיטה משורגת בגובה [כדרך פרגולה. אמנם בדברי הד"א נראה לנו שהבין שמיטה המשורגת שכ' הרמב"ם היינו שעומדת מהקרקע לגובה ויש לה שם מחיצה. ולענ"ד משמעות הרמב"ם כפי' הראשון]. וכ' שם שזהו ערים, ודינו שונים, וכי', ורק בהל' ב כותב את ההלכה כלשון המשנה "וערסן ע"ג כותל וכיוצא בו...". וע"כ לענ"ד לא מוכח שהכותל הוא תנאי לדין ערים, אלא אדרבה משמע יותר שהעירוס של הגפן הוא שיוצר את הערים, אלא שהמשנה מחדשת שגם אם הגפן לא התפשטה ויצרה הדלאה וסיכוך, אלא עומדת ע"ג כותל או אף ע"ג חריץ, גם זו הדלאה, והכותל אינו מפסיק, ומרחיק ד' אמות משם והלאה. אבל ודאי שגם לולי הכותל יש דין הדלאה. ובפרט יש להוכיח כן מלשון הרמב"ם שכ' כותל וכיוצא בו, ויש שביארו: כיוצא בו - כמבואר בהל' א, הרי שכותל אינו תנאי אלא העיקר שהוא מודלה. וכן בפיה"מ כ' כותל או עצים וכיו"ב.

וראיה נכוחה לכך מהדין שבמשנה ב: "ערים שהוא יוצא מן המדרגה, רבי אליעזר בן יעקב אומר, אם עומד בארץ ובוצר את כולו, הרי זה אוסר ארבע אמות בשדה, ואם לאו, אינו אוסר אלא כנגדו". כלומר, שהגפנים נטועות במדרגה [הכוונה במשטח העליון]. אמנם בריבמ"צ פי' כזיזין היוצאין מהכותל], ושם הדלו אותן, והשריגים ממשיכים ויוצאים בגובה אל מחוץ למדרגה, סוככים על השדה שבשטח הנמוך. והתחדש שאם הבוצר עומד בשדה ובוצר את הענבים, יש למנות ד' אמות אל מחוץ לד' אמות מסוף ההדלאה. וביאור הדין כפי פשוטו הוא כמו שכ' הרא"ש שהמדרגה גבוהה י"ט. ובירוש' מבואר שכשעומד בארץ ובוצר את כולו האיסור הוא מדרבנן משום מראית העין, ע"ש. והפירוש לפי פשוטו הוא שמעיקר הדין כיון שהשדה מובדלת מהמדרגה י"ט, לא היה צ"ל דין ערים על השדה, שהגפן אינה שם, אלא שמפני מראית העין כיון שעומד למטה ובוצר, יש דין

עריס לשדה לאסור ד' אמות מסוף ההדלאה. ואם לא עומד ובוצר, אין מראית עין, ושטח השדה אינו נאסר [בתפא"י כ' קרוב לזה, אך בשינוי קצת. ע"ש]. ומבואר שעריס המודלה במישור מרחיקים ד"א מסוף ההדלאה ואף שאין שם כותל ומחיצה, אלא עריס בלבד. ואף אם נימא שהעריס צ"ל מודלה בתחילתו על מחיצה, מ"מ בהמשך מחייב הרחקה גם כשאין מחיצה, וזהו העריס האוסר. אמנם לחזו"א דרך אחרת [ולדידיה המדרגה ג"ט, וכבר דנו בחידושו זה והביאו ראיות שאינו כן, ראה ס' מטה יחיאל בהרחבה], וסובר שהמשך ההדלאה אינו אוסר במישור, שרק הכותל הוא סיבת החיוב, ורק בזה שיש מדרגה יש מראית עין לאסור [ע"ש שבהו"א ר"ל כדברינו שההדליה מחייבת, וכנראה חזר בו משום שאין כותל, ע"ש]. ודבריו מחודשים מאד, וגם מהנראה שבמהדורא שלפניו לא היו דברי הרא"ש שגובה המדרגה י"ט. וגם לענ"ד קשה לומר שיש להחמיר דווקא במדריגה יותר מבמישור עצמו! יציבא בארעא וכו'.

הנראה מכאן שהעריס הוא סיבת ההרחקה, ומשפתו יש להרחיק ד' אמות גם כשמתפשט במישור ומהכותל והלאה. ולדברינו כשחמש גפנים מודלים על פרגולה, יש להרחיק זריעה ד' אמות מקצה ההדליה. ואמנם להחזו"א מותר וא"צ הרחקה אלא במדרגה, מ"מ לענ"ד נראה כדברינו, וכ"מ באחרונים.

בדיעבד - כשכבר גדלו הגידולים, האם נאסרים הם והענבים, דעת הר"ש בפ"ו מ"ב שאינם נאסרים, וכדין מותר פסקי עריס, ע"ש. וי"ס שדין מותר פסקי עריס אינו ככה"ג, וצריכים להיאסר אם אכן אסור. אבל יש להקל ובפרט בהפס"מ, כפי שהתיר החזו"א (סי' יג סק"ח ובמכתב המובא שם) בזרעים שתחת הגפן בגובה יותר מ"ט, מאחר שכל האיסור שסיכוך מקדש הוא רק מדרבנן, כמוש"כ תוס' ב"ב פב: ועוד, וגם כלאים בלי מפולת יד לרוה"פ הוי מדרבנן, ובפרט אם הוא מין אחד תחת הגפן, ועוד צירופים, ע"ש, ושייך גם לעניינינו. ובפרט שכאן יתכן שהאיסור הוא רק לדעת הרמב"ם, ואם אין כותל יש משמעות בר"ש ורא"ש שאינו עריס, ובצירוף דעת החזו"א שבכה"ג לא צריך להרחיק אלא דווקא במדרגה, א"כ בדיעבד אינו מקדש, ומותר [בכל דין עריס והמסתעף נאמרו פרטי דין נוספים ואכמ"ל. ועחז"מ].

דין כרמים בזמנינו

לאור האמור יש מקום לדון בכל הכרמים הנטועים כיום, שהם מודלים על חוטים הנתמכים ע"י מוטות בצורת T או Y שנעוצים באדמה. אם כנים דברינו שלדעת הרמב"ם כותל אינו הקובע שם עריס אלא ההדליה עצמה, א"כ יש להרחיק ד"א בשורה האחרונה מסוף ההדליה ולא מעיקר הגפן. ושמא אין חוששים לזה, אולי מפני שסוברים שכותל הוא תנאי בחיוב עריס, שהיא דעת החזו"א ועוד, וכן שאין בזה נפ"מ כ"כ מעשית, דבלא"ה בדר"כ יש גדר או הרחקה ראויה. ומ"מ בדיעבד בלא"ה נראה שאינו מקדש, כמבול.

ולדעת הראב"ד שבעריס נאמרה קולא בכותל, שמא במקרה זה אין שם עריס [אם נימא שסובר שכותל תנאי בשם עריס]. ואם נימא כדלעיל שדין עריס גם ללא כותל, לכאורה יש למדוד מסוף ההדליה, כאמור במשנה ב. וצ"ע.

הרה"ג ישראל מאיר ווייל שליט"א

רב ומו"ץ - בית שמש

כשרות סיגריות אלקטרוניות

פתיחה: כשרות סיגריות [הרגילות] עלתה הרבה על שולחן הפוסקים כבר מאות שנים, ולמעשה הוכרע להתיר לעשן גם בלי לדעת מה הרכיבים שיש בהם, וכפי המצב בימינו בסיגריות רגילות ידוע ומפורסם שיש בהם רכיבים רבים מאוד וכמעט לא ניתן לשער מה בדיוק מכילה כל סיגריה מלבד רכיבי הבסיס הקיימים בכל סיגריה ובכל חברה. וצריך להבין מה הסיבה להכרעה זו, והאם הכרעה זו מתאימה גם לסיגריות אלקטרוניות או לא.

בנוסף, עלינו לנסות לברר את המציאות מה החששות הקיימות בסיגריות, והאם החששות הם לאיסורים בטעם טוב או רק בטעם פגום.

נפתח בהיתר לעשן סיגריות רגילות בלי הכשר. אין ספק שעישון מוגדר 'הנאה' ולא אכילה, ולכן ראשית כל עלינו לדעת מה הם איסורי ההנאה. איסורי ההנאה הם: בשר בהמה וחלב שנתבשלו יחד, חמץ בפסח, ערלה, כלאי הכרם, יין נסך, עבודה זרה ותקרובת עבודה זרה, פטר חמור ובכור בהמה טהורה.

כמובן שאין אפשרות לדעת בבירור על כל האיסורים האלו, אבל ההסתברות של בשר בהמה המבושל בחלב הוא ממש אפסי, וכנ"ל עבודה זרה ותקרובת עבודה זרה. ספק ערלה בחוץ לארץ מותר (יו"ד רצ"ד, ט) וכן ספק כלאי הכרם (רמב"ם הלכות מאכלות אסורות פ"י ה"י וה"א). נשאר בעיקר חשש מיינן נסך, ועליו הכריעו הפוסקים (פתחי תשובה יו"ד צ"ח, א) שלא צריך לחשוש לו מכיון שתערובת יין נסך מין בשאינו מינו בטל בששים וגם סתם יינם אסור מדרבנן.

אכן, לגבי פסח שהחשש לחמץ מצוי יותר, כתב המשנה ברורה (תס"ז, א) בשם הפוסקים שאסור לעשן סיגריות שיש בהם חשש חמץ, [והרחבנו בענין בספר המועדים כהלכתם סי' ל"ח סעיף ט"ו].

שאיפת אדים

כעת נעבור לסיגריות אלקטרוניות. השימוש בהם מבוסס בעיקר על אדים, כלומר, יש חומר מרוכז נוזלי, ובלחיצת כפתור [או בצורה אחרת] מופעל גוף חימום קטן שמרתיח את הנוזל, ונוזל רותח נהפך פשוט לאדים שאותם המעשן שואף לפיו.

אדים של מאכל נחשבים בהלכה לגמרי כמו המאכל בעצמו, למשל, מי שמוסיף שמן לסיר שמבושל בו בשר רותח על האש ועולים אדים חמים מהסיר לבקבוק השמן, השמן נעשה בשרי בגלל האדים, הלכה זו נפסקה בשו"ע כמה וכמה פעמים ללא שום חולק, וכפי שיבואר.

א. בשו"ע יו"ד סי' צ"ב, ח' כתוב שאם בישלו בשר מתחת סיר חלבי ועלו אדים חמים מהסיר הבשרי, האדים החמים של הבשר נבלעים בסיר החלבי והוא נאסר וגם כל החלב שבו נאסר אם אין בו ששים כנגד כל הבשר שבסיר הבשרי [ולא מספיק ששים כנגד האדים עצמם].

ב. שם בסי' קכ"ג, כ"ד כתוב לגבי משקה הנעשה מאדים וזיעה של יין נסך, שדינו כמו יין נסך עצמו לכל דבר.

ג. ברמ"א סי' ק"ח, א' כתוב שאם אפו בשר מתחת כלי ואחר כך אפו חלב מתחת כלי הכל מותר, אבל אם היו אדים וזיעה בשניהם א"כ הכל אסור, והינו משום שהאדים נחשבים כמו המאכל עצמו. וכן פסקו כל גדולי האחרונים [מג"א סי' תנ"א סק"ל, יד אברהם יו"ד סי' ק"ה סעי' ג' ומביא שם כמה אחרונים שכתבו כך, פמ"ג סי' צ"ב מ"ז סק"ט].

והאמת, שאדים שנמצאים במקום סגור חמורים עוד יותר והדבר מפורש בגמ' בחולין ובשו"ע סי' צ"ב, ב' שאם 'כיסה' את הסיר במכסה האדים נחשבים כמח המאכל בעצמו, וכן מבו' בשו"ע או"ח סי' תנ"א, י"ד וברמ"א סי' צ"ב, ז', וכן כתב הגרעק"א [בגליון השו"ע סי' צ"ב, ח'] בשם שו"ת הבי"ח [החדשות סי' כ"ד]. לכן, ברור שאי אפשר לדמות סיגריות אלקטרוניות לסיגריות רגילות, עשן הוא הנאה, אבל אדים הם המאכל בעצמו ונחשב אכילה ממש.

ואם כן, חששות אכילה הם רבים מאוד, כי כמעט כל דבר שמופק מהחי נמצא נכלל באיסורי אכילה [נבילות, טריפות, שרצים, דגים טמאים ועוד], ולמעשה ממש כל מה שמגיע מהחי מחוץ לארץ נחשב איסור אכילה בודאי [וההסתברות לשחיטה כשירה בלי חותמת כשרות היא ממש אפסית] ומכיון שאין אפשרות לברר על הרכיבים שלהם, אין היתר לעשן בלי בירור חששות רבים ומצויים כל כך.

מאכל איסור דרך הקנה

אבל נשאר פתח לדין חדש, הרי תמיד מאכל מגיע ל'וושט', וכאן האדים מגיעים ל'קנה' שדרכו נושמים, והיכן שמענו על איסור לאכול מאכל איסור דרך ה'קנה'.

שאלה זו נידונית בפוסקים לענין עישון בצומות ולענין ברכה על סיגריות ובסוף המאמר נביא בקצרה את דעות הפוסקים. אבל למעשה האיסור כאן הוא עוד לפני הכנסת האדים לריאות, אלא כבר בהכנסתם לפה.

כל מאכל איסור, מלבד איסור אכילה, אסור גם לטעום אותו אפילו אם מתכוון לטעום לרגע ולפלוט אותו החוצה, הלכה זו נפסקה בשו"ע כמה וכמה פעמים ללא חולק, וכמו שיבואר.

בשו"ע יו"ד סי' צ"ח, א' כתוב אם נתערב איסור בהיתר יטעמנו נכרי האם יש בו טעם איסור, ומבואר שישראל אינו יכול לטעום כי אסור לטעום טעימת איסור כמו שהוכיחו הט"ז ובאה"ט ופת"ש שם.

ברמ"א סי' ק"ח, ה' על מה שכתב השו"ע מותר לשאוף בפיו ריח יין נסך, כתב הרמ"א אבל אסור לטעומו אף על פי שאינו בולעו. וכן פסקו כל גדולי האחרונים [פר"ח סי' ק"ח סקכ"ב ופמ"ג בסי' צ"ה במ"ז סקט"ו ובסי' צ"ו בשפ"ד סק"י ובסי' ק"ח במ"ז סק"ט ונובי"ת יו"ד סי' נ"ב ופת"ש סי' צ"ח סק"א] שאסור לטעום איסור ואפי' לטעום ולפלוט.

ויש להוסיף, שבתורת חטאת [כלל ל"ו סי"ג] כתב שאסור לטעום מאכל איסור, ובמנחת יעקב [שם סק"מ] הקשה שהרי המקור הוא מהריב"ש [סי' רפ"ח] ושם כתב הטעם שמא יבלענו ומשמע שאין איסור בעצם הטעימה אלא רק משום שמא יבלענו.

ויש לומר שהרמ"א הסכים לראיית הריב"ש מתענית ציבור שמבואר בברכות דף יד. שרק בתענית יחיד מותר אבל בתענית ציבור אסור, אבל לא הסכים שטעם האיסור בגלל שמא יבלענו כי זה שייך

רק במשקה ולא באוכל יבש, אלא טעם האיסור משום שתענית ציבור חלה בעל כרחו ולא תלויה ברצו ולא רצו [כמו שכתבו תוס' בברכות דף יד. ד"ה און], ולכן אין הדבר תלוי בנידון הגמ' שם האם קיבל עליו גם טעימה או לא, ולכן יש ללמוד מזה שכל טעימה אסורה [ואדרבה במשקה יש טעם נוסף לאסור בתענית ציבור משום שמא יבלענו, ובוה גם המחבר מודה ש'לא כשר' לעשות כן כמבוי' בסי' תקס"ז, א', ג' בשם תרוה"ד סי' קנ"ח].

ואם כן בכל מקרה, יש איסור להכניס את האדים [שהם כזכור מאכל ממש] לתוך הפה משום שאסור לטעום איסור.

וכמובן, כל זה מלבד השאלה העובדתית האם ניתן לסנון את האדים שייכנסו רק לקנה או שלא ניתן לשלוט בהם ומעט מהם ייכנסו גם לוושט ושם אין ספק שנחשב אכילת איסור ממש.

והדבר מבואר בדברי המחבר שהרי בסי' תקס"ז, א' מתיר לטעום ולפלוט בשאר תעניות ציבור חוץ מתשעה באב ויו"כ, אמנם שם בסעי' ג' אוסר לרחוץ פיו במים- ולכאוי' הדבר קשה כי המקור לשניהם הוא מתרוה"ד [סי' קנ"ח] והרי תרוה"ד אסר גם לטעום מטעם זה והמחבר לא פסק כמוהו בסעי' א'. וכבר נתחבטו בקושיא זו המג"א [סי' תקס"ז סק"ו] וא"ר [שם סק"ה] ושאר אחרונים.

והמעייין היטב בדברי התרוה"ד יראה שפתח בסברא 'לא כשר למיעבד הכי' וסיים בדברי התוס' [ברכות דף יד. ד"ה און] שההיתר לטעום הוא רק בתענית יחיד ולא בתענית ציבור, ולשונו בתחילה 'בתענית ציבור לא כשר למיעבד הכי אבל בתענית יחיד שרי', והמשיך 'ונראה דמ"מ דווקא בתענית יחיד אבל לא בתענית צבור דאהיא גופיה דטועם עד כדי רביעית כתבו התוס' דלא איירי אלא בתענית יחיד'.

ויש לבאר, שהנידון בסעי' א' הוא משום שנחשב הנאה ובתענית ציבור אין הדבר תלוי בקבלתו וכל הנאת מאכל אסורה כמש"כ תוס' בברכות דף יד., אבל לשיטת המחבר בכל תענית ציבור צריך קבלה מחדש [כפי שנוהגים בעדות המזרח] וממילא אין הנאת טעימה כלולה בקבלתו. אבל טעם האיסור לרחוץ פיו אינו רק מטעם זה כי בלבוש [שם] הוסיף וכתב 'לא כשר למיעבד הכי, שמא יבואו מים לגרונו, והוא טעם חדש לאיסור, מלבד עצם הענין שכל הנאת מאכל כלולה בתענית'.

ובאמת, לא מצינו בשו"ע לשון 'לא כשר' לעשות כן, אלא רק מותר או אסור, אבל לפי"ז ניחא, כי אין איסור באמת אלא רק הדבר 'לא כשר' מצד חשש שיבלע בגרונו ולא מצד עצם האיסור, וזה שייך גם להמחבר, ובהמשך שיטת תרוה"ד לאסור במחלט כמו טעימה מצד עצם הענין שכלול בכל הנאת מאכל.

ובמהרי"ל [הל' ת"צ] כתוב שאלו אם מותר לשפשף פיו בקומו ממיטתו ביום התענית, והשיב דהוא אינו מונע לעשות (כך) אך כופף צוארו שלא יזובו המים לגרון, וח"ו לעשות כן ביום הכפורים. ונראה גם כן שהבין שיש חשש שיכנסו המים לגרונו ולכן אסר ולא מצד הנאת מאכל.

החששות שיש בסיגריות אלקטרוניות

בשונה מסיגריות רגילות, בסיגריות אלקטרוניות יש טעם טוב הן בעשן והן ברכיבים, והדבר ידוע שיש סיגריות בטעמים, הסיבה לטעם הטוב הוא חומרי הטעם שהם דומים לגמרי לחומרי הטעם שמוסיפים למשקאות ממותקים ולסוכריות ולשאר ממתקים, ותמציות הטעם הם רבים מאוד וצריך בהם הכשר מהודר לכל הפחות כמו שאר משקאות ממותקים ושאר ממתקים.

ומשום כך האיסור אינו רק משום אחשביה שהוא החשבת איסור פגום, אלא יש איסור בעצם הדבר מפני שחומרי הטעם טעימים ובודאי לא פגומים, וצריכים הכשר מהודר כמו כל דבר מאכל, ואין צורך להרחיב במגוון חששות האיסורים השייכים בהם.

מלבד זאת, אחד החומרים המרכזיים של נוזל המילוי הוא ה'גליצרין' שהוא רכיב העשוי משומן והוא בטעם טוב ונוטה למתוק, כאשר אפשר לייצרו או משומן מן החי או משומן המופק מהצומח, ובעלי המפעלים מחליפים את הרכישה לפי המחיר והענין פעם מזה ופעם מזה, וחומר זה גם כן צריך הכשר טוב כמו שאר דברי מאכל.

כימאי חרדי בכיר חקר ומצא בהסתברות גבוהה [אבל לא ודאית לגמרי] שאחת מחברות הסיגריות האלקטרוניות הגדולות משתמשת בחלב כבשים (ח' צרויה) כי שומן כבשים מתאים למילוי איכותי של סיגריות אלקטרוניות כי הוא יותר סמיך ואיכותי ו'מעשן' ונותן תחושה של עישון, וכך מלבד איסור נבלות כמעט ודאי [שהרי אין השגחה על 'שחיתת' הכבשים, כמובן], יש כאן גם חשש גדול לאיסור חלב (בניקוד ציר"ה תחת ה'ח').

ובכלל, התוצאה הסופית של המוצר המוגמר הוא בטעם טוב ולא פגום, ואם כי הנוזל עצמו מרוכז ולא מתאים לשתיה חופשית [גם מבחינת ריכוז הניקוטין שמסוכן כריכוז גבוה כל כך], אבל האדים היוצאים לפה טעימים ואינם נחשבים מאכל פגום.

חשוב להוסיף עוד שתי פרטים: האחד, חומרי הטעם בעייתיים יותר משאר רכיבי איסור, הן מפני שדבר שיש לו טעם חזק וטעמו משפיע יותר משאר דברי מאכל אינו בטל בששים פשוט משום שהטעם משפיע גם כשיש יותר מששים כנגדו [והרחבנו בענין בהשולחן כהלכתו סי' י"א סעיפים ל"ז-מ'], והן מפני שאין ביטול בששים לדבר שרגילים להכניסו בכמות קטנה ולבטלו בקביעות [והרחבנו בביאור הענין שם סעיף מ"ט].

השני, במאכל פגום שיש מי שרוצה לאוכלו משום מה אף על פי שהוא פגום, אסור לאוכלו מדרבנן משום שמחשיבו במה שרוצה לאוכלו. אמנם אם התערב בהיתר ויש רוב בהיתר כנגדו אין בו איסור, אבל כאן יש רצון ברור גם במרכיבים האסורים, ולכן מלבד כל הנ"ל גם הרכיבים האסורים הפגומים, אין ההיתר שלהם פשוט.

[נרגילה - אינה צריכה הכשר, ודינה כמו סיגריה רגילה אע"פ שיש בה מים ונוצר מהם אדים. ואף שבנרגילה יש אדים, מ"מ האדים אינם נכנסים לפה אלא ה'עשן' הוא שנכנס לפה ועשן אינו מוגדר כאכילה אלא כהנאה, כמבואר בשו"ע (יו"ד ק"ח, ה) שהשואף טעם של יין דרך צינור אין זה נחשב אכילה אלא הנאה. וזה דומה מאוד לנרגילה, אלא שהעשן עובר קצת דרך מים וסופג לחות, אבל מה שיוצא מהעשבים הוא עשן ולא אדים, ולפה נכנס רק העשן בהרגשת טעם].

הלכה למעשה:

סיגריות אלקטרוניות צריכות הכשר - הכרעת גדולי ההוראה [במכתבים שכתבו בענין זה הגר"ש בעדני זצ"ל ויבלחט"א הגר"מ שטרנבוך שליט"א, ועוד] שסיגריות אלקטרוניות צריכות הכשר מהודר כמו כל דבר מאכל אחר כל אחד לפי ההכשרים שרגיל בהם.

צריך הגעלת כלים [לכלי שמעשנים בו] - אם השתמש במילוי בלי הכשר צריך הגעלה, ואופן ההגעלה על ידי מילוי הכלי במים [אי אפשר להגעיל בשאר משקין כמב' בס' תנ"ב, ה' וסקכ"ו] והרתחתו כך, ומספק יש להקל שמועיל בכל סוג של כלי, גם פלסטיק, שהרי חומר פלסטיק הוא ספק אם אפשר להכשירו [עי' השולחן כהלכתו סי' י"ז סעי' מ"א], ובמקום ספק אפשר להקל שמועיל לו הכשר.

תשובות הלכה למעשה שהשיבו ראש המכון ורבני בית ההוראה שליט"א

(בלקט מתוך שאלות רבות שנשאלים הרבנים מידי יום ביומו בקו ההלכה ובשו"ת און ליין)

קו ההלכה והכשרות 03-7528999

ימים א-ה בין השעות 09:00 ועד 23:30 יום ו בין השעות 10:00 ועד 13:00

מורינו ראש המכון שליט"א

זיתים נגועים

שאלה: שלום וברכה כבוד הרב, רצייתי לשאול לגבי זיתים שקטפנו מהעץ ויש עליהם חורים/נגעים, פתחנו הרבה זיתים ולא היה בפנים תולעים האם הזיתים מותרים בשימוש?

תשובה: ראשית יש לדעת שנגעים לא בהכרח שיש חרקים, יתכן שזה 'עקיצה עקרה' [להבדיל מעקיצה פוריה], וחורים אם זה סימטרי זה אומר שהבוגר יצא. למעשה כתבנו בהרחבה איך ניתן לזהות ולנקות את סוגי הזיתים בספר תולעת שני חלק ג' ערך זיתים. בהצלחה רבה.

פרחי מאכל לקינוחים

שאלה: אני רוצה להשתמש בפרחי מאכל בשביל קישוט לקינוחים, הבנתי שיש בזה בעיה עם חרקים, יש לי חברה ששוטפת את הפרחי מאכל בחומר לניקוי ירק אבל זה קצת פוגע בהם. השאלה שלי היא: 1. האם החומר לניקוי באמת מכשיר ומנקה את הפרח מהנגיעות? 2. יש אופציה של קניית פרחים עם הכשר או דרך אחרת להכשיר אותם כדי לאפשר שימוש? תודה רבה מראש

תשובה: פרחי מאכל אכן נגועים הרבה בחרקים. מה שהחברה שלך משתמשת בחומר ניקוי לא בהכרח יעיל לחרקים. אפשר לנסות סטרילי שיותר יעיל מבחינת חרקים, אך לא יודע אם יהיה יעיל מבחינת יופי. לצערי אני לא מכיר פרחי מאכל נקיים בהכשר. והאפשרות זה רק לנקות, ואכן זה פוגע בהם.

ריבת עלי ורדים בכשרות מחו"ל

שאלה: ריבת עלי ורדים של ויליפוד מיוצר בטורקיה בכשרות מחו"ל, האם ניתן לסמוך?

תשובה: ריבה שמקורה מעלי ורדים, אכן יש בזה בעיה קשה של חרקים, ובדרך כלל אחוזי הנגיעות שם יותר מרוב, וקשה לדעת איך נבדק ומי בדק. כל זה להבדיל מריבה המיוצרת משאר

פירות שהם נגועים ברמת מיעוט המצוי לאחר השטיפות המצויות, אולם מוצר זה נמצא בנגיעות גבוהה מאד. אמנם אם המוצר מרוסק לחלוטין, עד רמה מימית, ועשו לצורך כלל הציבור בעולם, אפשר לצרף להיתר כדי להתיר באכילה.

♦

קורנפלקס תלמה בלי חותמת בד"ץ ועוד שאלות

שאלה: קורנפלקס של תלמה רק עם רבנות ערד בלי בדצ האם ניתן לאכול? יין לבן יבש מיוצר בצ"לה כשרות... ניתן לסמוך? טונה מוויאטנם בכשרות...ניתן לסמוך?

תשובה: שלושת המוצרים מוכרים ומאושרים, ואפשר להשתמש לכתחילה.

♦

תותים הנמכרים ב'משנת יוסף'

שאלה: שלום וברכה, יש"כ למכון והעומד בראשו על פועלכם הרב. רצייתי לשאול על תותים שמוכרים במשנת יוסף לטחינה דקה בלבד בכשרות... האם הוא מוסכם לכו"ע?

תשובה: מוצרי תות הללו עוברים בדיקות בזמן הייצור. התוצאה הסופית היא חרקים בודדים ממש. מה שעל פי ההלכה הבסיסית אפשר אף לאכול כמות שהוא ולהסתמך על ס"ס. ובטחינה ככה"ג לכו"ע שרי, וכמבואר כל זה בספרי תולעת שני.

♦

וויסקי בלו לייבל האם צריך כשרות

שאלה: יש"כ למורינו ורבינו שליט"א. נשאלתי האם דברי הרב בתשובה לגבי היתר וויסקי סקוטי היא גם לגבי בלו לייבל, שכן על בלק לייבל יש הכשר ואילו על הבלו אין. ועוד שאלו שאת"ל שיש, לכאורה יש בזה עשרות סוגים וטעמים, האם ההיתר קאי על הכל? עניתי לשואל שכמה פעמים שמעתי מכת"ר שויסקי שמקורו מסקוטלנד שאין בו תוספות, מותר גם ללא הכשר, וכפי שכבודו הסביר באריכות שאין לחוש לשהיה בחביות אף אם בעבר שהה בהם יין. ובכל זאת שכבוד הרב יורה.

תשובה: שאלת חכם של כת"ר יותר מחצי תשובה, אכן ויסקי זה כשר לכתחילה בשתיה.

♦

מסודת על ברוזים

שאלה: שלום וברכה לרב, שמי... ואני עונה בקו ההלכה הספרדי. התקשרה אישה המגדלת ברוזים ושאלה על איזה ברוזים יש מסורת, היא נקטה כמה שמות: ברכיה, פיקין, מולרד / מאלארד, ברבר / מוסקודי.

אשמח לתשובתו של הרב.

תשובה: שלום וברכה, ברכיה - ברווז הבית וכשר ללא חשש. פיקין - ברווז הבית כשר ללא חשש. מולרד - זה הכלאה של ברבר ופיקין, וכשר כמבואר להלן לגבי ברבר.

ברבר [ברברי או מוסקאווי] - היה פולמוס גדול לגביו לפני כ 150 שנה. הכרעת רבני ירושלים ובראשם הגר"ש סלאנט והגרצ"פ פרנק צוק"ל ועוד שהוא עוף טהור, וכך הסכמת הרבה מגדולי הדורות, ראה בריש ספר זכרון יוסף ובשו"ת הר צבי (יו"ד סי' עה).

[אמנם בשנת תש"ע שוב קמו מערערים ואין חדש תחת השמש בכל דבריהם, ותמה תמה אקרא שכל עיקר דבריהם לאסור ממה שראו ברשת המקוונת, ובמקום שירדו לשטח לראות שהדברים כלל אינם כמו שהם מתארים שם, ומה שכתב הכותב במאמר באור ישראל ובקונטרס תשקצו מן העוף 'ומה שאוכלים אותה הספרדים ודאי שאין לסמוך על זה' אין זה אלא דברים שאינם ראויים לא במחשבה ולא בכתיבה, ותמיהה גדולה שבתשובה בהלכה כותבים סגנון כזה, והוא רחום יכפר עון].

שתילת תבלין צמוד לעץ לימון

שאלה: יש לי בחצר עץ לימון ורציתי לשתול סביבו לואיזה שיבא ועוד כמה צמחי תבלין. האם יש הרחקה מסוימת שצריך לעשות מהעץ או שאפשר גם סמוך לו או מתחתיו ממש (האם יש בעיה של כלאיים). תודה מראש.

תשובה: אין צורך בהרחקה בין צמחי תבלין לבין עץ לימון. יש צורך להרחיק בין צמחי התבלין אבל לא בינם לבין העץ. בהצלחה.

השלמת קריאת התורה בזמן מלחמה

שאלה: שלום וברכה בשורות טובות לכל עם ישראל בקרוב אכ"ר.

שאלה לכבוד הרב, נשאלנו היות והרבה בתי כנסיות לא קראו בשמחת תורה זאת הברכה השבת שצריכים לקרוא גם זאת הברכה וגם פרשת בראשית האם אפשר להוציא ולקרוא בשני ספרים ולא לגלול אחד?

תודה רבה ושנשמע ונתבשר בשורות טובות ישועות ונחמות, אכ"ר.

תשובה: כתבתי תשובה על שאלה כעין זו בתקופת הקורונה והיא נתפרסמה בשו"ת כתר מלוכה בחלק או"ח. ועיקרי הדברים שם: להוציא שני ספרים בראשון יעלה הכהן ויקרא פרשת וזאת הברכה עם עליית כהן של בראשית, וימשיכו שאר העליות כרגיל בספר של בראשית.

הרה"ג משה לנדאו שליט"א

האם פירות שנקטפים בזמן המלחמה בעוטף עזה פטורים מתרו"מ

שאלה: ישנם מטעים ושדות שצמודים לגדר הגבול, מלאים בפירות, וכעת עונת הקטיף. הצבא לא מאשר כניסה לאיזור, וגם אין אפשרות לפועלים לקטיף. מסתבר שרוב היבול לא ייקטף [והתושבים יפוצו]. בחלק מהמקומות גדר המטע/השדה פרוצה. התושבים נתנו לנו רשות לאנשי כוחות הבטחון ללקוט מהיבול. האם הפירות שאנו לוקטים חייבים במעשרות או שדינם כהפקר?

תשובה: חייבים בתרו"מ ואין דינם כהפקר.

מקורות - השדות אינן הפקר, ואסור לקחת בלי רשות אפילו כשדוע שהם יפוצו על כך, והלוקח שלא ברשות ה"ז גזל. גם במקום שהבעלים נתנו רשות ללקוט, הם לא הפקירו פירותיהם, אלא נתנו רשות לכוחות הבטחון ללקוט לשימוש הפרטי, והם מקפידים אם יבוא מישהו וימלא ארגזים פירות וירק. על כן אין בנתינת רשותם אלא כנתינת מתנה. אין כאן מצב של יאוש [ולא כדין זוטו של ים] מאחר שהבעלים עדיין חושבים שיוכלו ללקוט לפני שיתקלקלו הפירות. כך שהפירות שנלקחו [ברשות] חייבים בהפרשת תרו"מ כדין.

גם אם ידוע שבעת הזו הרבה לוקטים בלי רשות, עדיין זה אינו פוטר מתרו"מ, כמבואר בגמ' בר"ה טו. שנחלקו רבה ורב המנונא באתרוג של שישית הנכנס לשביעית שרבה פוטר מפני שיד הכל ממשמשין בה, והלכה כרב המנונא שחייב, ופירש רש"י שמה שאנשים ממשמשים בגזל אינו פוטר [וכן לפי שי' הראשונים האחרות. ואכ"מ].

אמנם, אם יש מצב שבו המטע והשדה נהרסו, ונשארו מעט פירות, באופן שלבעה"ב כלל לא איכפת מהגידולים שנשארו, וגם אם היתה לו אפשרות הוא לא היה שומר עליהם, ומתייאש מהם, אז לא יהיה בזה גזל, והפירות פטורים ממעשר, כדין סופי תאנים וכדו' [רמב"ם מעשר פ"א הי"ב].

הרה"ג ישראל אנקווה שליט"א

אכילה בחצר תחת העץ – קלמנטינה ותפוז סיני

שאלה: יש לי עצי פרי בחצר ביתי, עץ קלמנטינה, וגם עצי תפוז סיני, ועוד. האם מותר לי לקטוף ולאכול תחת העץ ללא מעשר?

תשובה: תפוז סיני הינך יכול לקטוף פרי אחד ולאוכלו ללא תרומות ומעשרות, אולם יש להיזהר שלא לקטוף פרי חדש כל עוד ולא סיימת לאכול את הפרי הראשון. לגבי קלמנטינה יש ספק בהלכה אם להחשיבו כפרי אחד או כשני פירות, על כן גם בפרי אחד יש לעשר ללא ברכה.

מקורות - היות שהחצר משתמרת, היא קובעת למעשר מדרבנן. וכל זה רק אם קטף שתי פירות אך פרי אחד יכול לאכול ללא מעשר. וכפי שמבואר ברמב"ם (פ"ד ממעשר הלכה טו - יז) ע"ש. תאנה שהיא עומדת בחצר אוכל ממנה אחת ופטור, ואם צירף חייב במעשר. גפן שהיא נטועה בחצר לא יטול את כל האשכול ויאכל אלא מגרגר אחת אחת, ע"כ. ומבואר שם שפרי שהדרך לחלק אותו קודם האכילה, כגון תפוז שהדרך לחלק אותו לפלחים או תפוח שהדרך הוא לחתוך אותו לחתיכות קטנות ולאכלו, אין היתר לאכול פרי אחד, לפי שאנו דנים כל פרי ככמה פירות.

ולכן תפוז סיני שאין דרך לחלק אותו אלא לאוכלו בבת אחת, מותר לאכול ממנו פרי אחד ללא מעשר אך קלמנטינה הדרך הוא לחלק אותה לפלחים ומהדין היה צריך לדון אותה כשני פירות בתורת ודאי, אולם מורנו הגרש"ז רווח שליט"א (קצירת השדה עמוד רפו) מסתפק בדבר, שאפשר שאין לדון זה כשתי פירות כיון שעיקר הקובע הוא חשיבות הפרי, והקלמנטינה אין בה חשיבות כ"כ, ועל כן מסיק שם שהקוטף ממנה פרי אחד בחצר יש לעשר אותה בלא ברכה.

הרה"ג דניאל רווח שליט"א

אכילת בשרי כשיש חלבי על השולחן

שאלה: האם מותר לי לאכול ארוחה בשרית כשמונחת על השולחן עוגת גבינה?

תשובה: אסור. ואפי' להניח היכר לא מהני, דלא הותר היכר רק בשני בני אדם שאחד אוכל בשר ואחד גבינה שיש היכר ודעות שאחד יזכיר לשני. כן נראה ע"פ הכה"ח סי' פ"ח ס"ק טו"ב.

לחמניה שהתחממה על סיד בשרי מהו לאוכלה עם חלבי

שאלה: הנחתי בשבת לחמניה על הסיר של החמין כדי שתתחמם, לבסוף לא אכלתי את הלחמניה בסעודת שבת. האם מותר במוצאי שבת לאכול את הלחמניה הזאת שהתחממה על סיר החמין הבשרי, ביחד עם מוצרי חלב?

תשובה: לכתחילה אין לאוכלה עם חלבי. אך בדיעבד מותר [ראה בכה"ח צז כח דבדיעבד יש להחשיב את הלחמניה לנ"ט בר נ"ט אפי' כשזה בכח אחד].

בפתחי תשובה בסי' סט' ס"ק יב' הובא בשם ה"סולת למנחה" שכתב בשם ת"ח אחד שכל מקום שהוזכר קולא בהלכה לכבוד אורחים בדיני איסור והיתר, זה באורחים שנודמנו לביתו, ולא במזמן את חברו. וה"סולת למנחה" פקפק קצת בדבריו ע"ש. וזה נפק"מ לזמן שאנו נמצאים שהרבה זוכים לקיים מצוות הכנסת אורחים בהידור שגדולה מקבלת פני השכינה ובע"ה נזכה ל"ותיטעינו בגבולנו" ויחזרו הגולים לביתם.

הרה"ג דביר עמר שליט"א

גר למעלה 20 אמה ואין לו שכנים, האם ידליק בפתח הבית או בחלון

שאלה: אני גר בדירה בבניין רב קומות. הדירה שלי בקומה חמישית [גובה של 15 מטר - למעלה מעשרים אמה], אין בבניינים הסמוכים דירות שפונות לכיון החלון שלי, השאלה היא היכן אדליק את החנוכיה, האם בפתח הבית או החלון?

תשובה: תלוי האם יש לך שכנים שיראו את החנוכיה בפתח הבית. אם כן, אז תדליק בפתח הדירה, אך באופן שאין ההדלקה ניכרת לדיירים בתוך הבניין שלך, עדיף להדליק בחלון למעלה 20 אמה.

מקורות - לדעת רש"י חצר שיש מספר בתים, מדליק בפתח הבית. ויש ללמוד מכאן שאף פרסומי ניסא שאינו לבני רשות הרבים, חשוב כהיכר. ומכאן יש ללמוד שאף בניין עם שכנים משותפים, הדלקה בפתח הבית מוגדרת כפרסומי ניסא לדיירים בבניין.

באופן שאין ההדלקה בפתח הבית ניכרת לשאר השכנים בבניין [כגון שהוא גר יחידי בקומה וכדו'], עיין בשע"צ [תרע"א, מב] שמשמע מדבריו בזה שלא חילק, שאף שאין פתח הבית פתוח לעוד דיירים, מדליק בפתח הבית. וכ"מ בפר"ח. מאידך, מהריטב"א [כא, ע"ב] מפורש שסובר שבאופן כזה ידליק בחלון, והביאור בדבריו על פי דברי הפרי מגדים [תרע"א, ז] שאף למעלה מעשרים אמה יש היכר קצת

בהדלקה, ולכן סובר שבאופן שיש חלון אף שהוא מעל עשרים אמה יש קצת היכר בהדלקתו, ועדיף להדליק שם מאשר להניח בפתח הבית, שאין כלל היכר בהדלקתו. מעתה יש לצרף לדעת הריטב"א את שיטת רבינו יואל [הובאה בטור תרע"א] שכאשר יש מחיצה המגיעה לחנוכייה אין חסרון של עשרים אמה. (ואפשר שדברי האחרונים שנראה שסברו שיש להעדיף פתח בית קאי באופן שיש קצת היכר בהדלקתו).

למעלה 20 אמה אך יש דבר המושך את העין, האם מהני והאם חייב לעשות זאת

שאלה: בהמשך לשאלה הקודמת: א. אם אדליק את החנוכייה בחלון מעל עשרים אמה, ובמקביל אעשה דבר שימושך את העין לחנוכייה [כגון נרות צבעוניים מתחת 20 אמה, וכדו'], האם זה עוזר שאוכל להדליק בברכה את החנוכייה המונחת מעל עשרים אמה? ב. ואם כן, האם אני חייב לטרוח או להוציא הוצאות ולעשות זאת?

תשובה: א. חנוכייה המונחת מעל עשרים אמה אם יש דבר שמבליט אותה כשרה. ב. צ"ע אם צריך להוציא הוצאות ולטרוח בזה.

מקורות - א. גם גבי עירובין קורה המונחת מעל עשרים אמה לא מהני כי העין לא שולטת, ומבואר בגמ' שם (עירובין ג, ע"א) שאם עושה 'אמלתרא' מועיל, וכ"פ בשו"ע סי' שסג סע' כ וז"ל: 'ואם רוצה להכשירו בקורה צריך שיעשה בה ציור וכיור (פי' ציור אחד בכותל מן הסיד או על שמי קורה) שעל ידי כך מסתכלים בה', עכ"ל. ובפשטות דין עשרים אמה שפסול לגבי לחי או קורה שווה לדין הדלקת נר חנוכה שפסולה מעל עשרים אמה. וכן משמע ברבינו יהונתן [שבת ט, ע"ב מדפי הרי"ף]. וא"כ לכאור' ה"ה בנר חנוכה מהני. ושו"ר שכן הובא בספר הערות להגרי"ש אלישיב [שבת כב, ע"א].

ב. יש להסתפק האם אדם צריך לטרוח או להוציא ממון להדליק בצורה כזו ע"י שיעשה היכר, וצ"ע בזה. (שאלה כעין זו מצאנו באופן שלא יכול להדליק בחוץ משום רוח וכדו' אם צריך להוציא הוצאות על בית חנוכייה כדי להדליק נר חנוכה בחוץ. ופשטות בראשונים שאין צריך. עיין בסדר רב עמרם גאון [הרפנס] סדר חנוכה, וכן יש ברבינו פרחיה [שבת כא, ע"ב]. ואף שיש לדחות את ההוכחה מדבריהם, בריטב"א [שבת כ"ב, ב] יותר מוכח, שחידש ששעת סכנה שמדליק בפנים זה אף בזמן של צער ואיבה, ולפי זה כתב שאף כשיש רוח וכדו' לא צריך להדליק בחוץ. ונראה מכוון בדבריו שחכמים לא הטריחו את האדם להדליק באופן שלא תכבה הרוח והיינו שיוציא ממון על בית חנוכייה וכדו' כי אם זה רק מפני חשש שהנר יכבה וכדו' אינו מוכן למה תולה דין זה במה שחידש ששעת סכנה הוא אף צער וכדו'. וגם בשו"ת שאלת יעב"ץ [ח"א, קמט] כתב שלא צריך לטרוח טורח רב והוצאות מרובות כדי לעשות כלי שעל ידו יוכל להניח את החנוכייה בחוץ. שוב ראיתי שהביאו בשם הגרי"ש אלישיב [שבות יצחק, חנוכה] שיש חיוב להוציא הוצאות לקנות עששית וכדו' כדי להדליק בחוץ. ואפשר שרק הוצאות מרובות אין לטרוח, אך הוצאות שאינם מרובות יש להוציא ועדיין צ"ע בזה).

ניתן לשלוח חומרים למדור זה במייל המערכת tnuvot@macon.co.il
המערכת תפרסם ותערוך את הדברים לפי שיקול דעתה

ברכת יישר כח לכל המגיבים והכותבים הנכבדים במדור 'תגובות והערות' אשר מזכים את הרבים ומשתפים את כלל הלומדים בהערות מחכימות מפרי עטם. משיקולי עריכה ועוד, לא כל התגובות מתפרסמות, פעמים מפני שהדברים חוזרים על עצמם, כמו"כ ישנם הערות שבעז"ה נפרסמם בהמשך. נודה להשם יברך שמדור זה זוכה להגדיל תורה ולהאדירה, להרבות תורה ודעת בין מאן מלכי רבנן.

הערה לגבי ערלה בשקדיה – גליון 170 מדור 'תשובות בהלכה'

ד' מרחשוון תשפ"ד

כבוד עורכי הירחון 'תגובות שדה', החיים והשלום!

עם הבעת רגשי הכבוד על העניינים החשובים שבירחון אשר מחכימים אותנו בהרבה עניינים של הלכה למעשה.

ראיתי להעיר על פסק שכתבתם בעמ' מ"ח בסופו, אודות השקדיה אשר חלק ממנה עובר תחת הגדר וגדל בגינה אחרת, ואשר למסקנה כתבתם להחמיר למנות שנות ערלה מאז שצף מעל פני האדמה.

ואשר לענ"ד נראה פשוט שבכגון זה לא החמירו חז"ל וכמו שהתירו הברכה במשנה ערלה פ"ק, והובא להלכה ע"י כל הפוסקים בשו"ע יו"ד רכד, וגם בנידון שלפנינו אין מקום להחמיר. וגם באילן שנעקר ונשאר משורשיו מחובר אפילו עובי מחט שמותחין בו הבגד לאחר אריגה, בידוע שיוכל לחיות ופטור אפילו הוסיף עליו עפר הרבה. שם סעיף י"ט. ואע"פ שזוהי ערלה דאורייתא, ובאילן שנקצץ באם נשאר ממנו כל שהוא פטור מערלה ולא חיישינן למראית עין כהסכמת רוב הפוסקים (שם סעיף י"ח). ואע"פ שיש מחמירים עד גובה טפח, מ"מ בדבר שהוא דרבנן אזלינן לקולא וכמו שכתוב בשו"ע שם.

ובפרט שכאמור ראינו שהתירו בהרכבה ואע"פ שיש מקום למראית עין ומכ"ש לנידון דידן. (שאינו לנו להוסיף חומרות בדבר שיסודו מדרבנן)

בכבוד וברכה צ. בוארון

תגובה לחיבת דברי הגאון רבי ציון בוארון שליט"א, ראה הערה א*.

א. ראיתי דברי אב"ד מקודש, ולענ"ד מין בשאינו מינו נתערב כאן. שהרי דיני הברכה ידועים הם ולמעשה הם הלכה פסוקה. וגם דין העולה מן האדמה שאם עולה באופן שאינו רואה פני חמה, לענ"ד זו הלכה פסוקה ששם כן יש למנות שנות ערלה. [ומה שרצו לדקדק מדברי מרן הגרש"א זצ"ל בספרו (ח"א סי' עא) דס"ל להתיר רק באילן שנקצץ ולא ביצא מן האדמה, ובכה"ג יש להקל לדבריו, כאשר הוא חולק על האוסרים. ודעתי העניה לא הסכימה עם דעתם להקל, והארכתי בשו"ת חלקת השדה חלק ה ערלה סי' ג, וביארתי דברי מרן הגרש"א באופן אחר, ואין צורך לעשותו כחולק על דין זה. יעו"ש, ואי"צ לכפול את הדברים]. אלא שמקרה דידן שמדובר בצמח השקדים, אין היוצא מצד השני של הגדר הגיע לא מהברכה ואף לא עלה מן הקרקע, אלא מפירות שנפלו בצד השני של הגדר, ועלו ובוודאי שלהם יש למנות ערלה. [אגב בצמח זה לא מצוי כלל 'נצרים' או 'סורים']. ולכן כתבתי כדבר ברור שיש למנות ערלה מחדש. ש.ז.ר.

הפרשת חלה בקוגל אטריות

כידוע דעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל (קובץ תשובות ח"ג סי' ל, דרך אמונה ה' ביכורים פ"ו סי"ק צב, ישא יוסף זרעים ח"ב סי' יג, דולה ומשקה עמ' רעט הע' 80, הפרשת חלה כהלכתה עמ' נג, ואשרי האיש יו"ד ח"ב פ"ע סעי' יז-יח) שצריך להפריש חלה מקוגל אטריות, גם כאשר כבר יפרשו חלה מהאטריות בבית חרושת מ"מ אין הפרשה זו מועלת לאפית הקוגל שנעשתה לאחר מכן וצריך להפריש חלה שוב מהקוגל אטריות, וטעמו ביאר בהרחבה בקובץ תשובות (ח"ג סי' ל), ועי' גם בביאור דעתו בס' ישא יוסף להגר"י אפרתי (שם).

אמנם בשו"ת מנחת יצחק (ח"ח סי' קח) פסק שהפרשת עיסת האטריות בבית החרושת פוטרת את חיוב חלה בהיותו קוגל, עי"ש טעמו. ועי' מה שהעיר עליו הגר"י אפרתי (שם). והגר"מ שטרנבוך כתב (תשובה"ב ח"א סי' תרעה) שגדולי הוראה נחלקו בדיון זה והמסקנא נראה שיש יסוד למקילין באפה הקוגל לא להפריש עוד פעם חלה, אבל המהדר ומפריש יוצא בזה מכל ספק, עי"ש. אמנם כיון שהמנחת יצחק מיקל לכן נוהגים בכשרות העדה החרדית לתת הכשר לקוגל אטריות גם אם לא הופרש ממנו חלה בהיותו קוגל.

הבעיה הגדולה שיש בזה, שאדם שעורך קידושא רבא בשבת ומזמין קוגל אטריות בהכשר העדה החרדית, גורם לכך שגם מי שמחמיר להפריש חלה כדעת הגרי"ש"א אינו יכול לעשות זאת, כי בשבת אסור להפריש חלה.

ברכת שתזכו להגדיל תורה ולהאדירה

רפאל אלחנן רבינוביץ
מח"ס 'מאור יעקב' כ"ג חלקים על הלכות
המועדים וחדשי השנה

לכבוד מערכת 'תגובות שדה' היו"ל ע"י המכון החשוב למצוות התלויות בארץ, שלום וברכה וכו"ט"ס,

דבר ראשון, יישר כח על הגליון המלא וגדוש בדברי הלכה המאירים לעיניים ומחכימים את הלב, יה"ר שתזכו להפיץ טהרה בעמ"י ולקרב את משיח צדקנו שיגאל אותנו מכל צרותינו ובפרט מגלות ישמעאל המתרגשת עלינו בימים אלו.

הנה אכן רבים הזוכים לקיים בפועל את המצוות התלויות בארץ, בארץ הקודש, שזה תרו"מ וחלה. ורציתי ברשותכם להדגיש, שאף מי שאין לו גינה ושדה, בידו לסייע לקיים מצוות כלאים וערלה ע"י שיקנה אך ורק ממי שנוהר ומקפיד בזה [ולא מכאלה שמוכרים ומשווקים גם בכשרות וגם ללא כשרות]. ובנוסף, נחשב על ידי העיסוק במצוות אלו והלכותיהן כאילו קיימן. ולחיבת הקודש אצטט מה שכתב ה'חתם סופר' בספרו עה"ת 'תורת משה' בסוף פר' נצבים: 'אנחנו בחו"ל, מדינת הים ואיך אקיים מצוות התלויות בארץ, לא תאמר כן, כי קרוב אליך הדבר, בפיך, בלימוד הדינים, ונשלמה פרים, ובלבבך, להשתוקק לעשותם, ואז לעשותו, תזכה לעשותם בפועל'.

ברכת הדיוט שיפוצו מעיינותיכם חוצה עוד רבות בשנים

מיכאל כהן
כולל ישיבת מיר, עיה"ק ירושלים